

Araştırma Makalesi / Research Article

**CUMHURİYET'İN KENDİNİ BATI'YA TANITMA PROJESİ:
SEYYAR SERGİ'NİN
TÜRK VE DÜNYA KAMUOYUNDAKİ YANSIMALARI***

Fevzi ÇAKMAK**

Alev GÖZCÜ***

Öz

1926 yılında Karadeniz Vapuru, çeşitli hazırlıkların ardından yüzer bir sergi haline getirilmiş; bu sergide Türkiye'de üretimi yapılan ticari ve zirai ürünler yer almıştı. "Seyyar Sergi" olarak nitelenen bu proje ile Türkiye, Batı ile ticari ilişkilerini geliştirmek, gelişmeye muhtaç ekonomisi için kaynak ihtiyacının bir kısmını karşılamak istiyordu. Sergi'nin bir diğer amacı ise siyasi, sosyal ve ekonomik bir dönüşüm yaşayan "Yeni Türkiye'yi Batı toplumuna tanıtmaktı. Bu amaçlara yönelik olarak hayata geçen projenin olumlu ve olumsuz pek çok yönü vardı. Maddi olanakları kıt bir ülkenin bu yönde bir çaba sarfetmesi takdire şayan bir davranıştı. Öte yandan proje, çokta arzu edilmese de tamamen devlet olanakları ile hazırlanmıştı. Çünkü ülke içinde bu projeye destek verecek gelişmiş bir özel sektör ile yetişmiş insan gücü yoktu. Bu eksiklik çok fazla hissedilmiş, bu nedenle de projeden beklenen fayda yeterince sağlanmamıştı.

Bu çalışmada Seyyar Sergi'nin hazırlık süreci ile yaklaşık üç ay süren seyahati boyunca yaşananlara, kamuoyunda sergi hakkında çıkan haberlere yer verilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın temel kaynağını süreli yayınlar oluştururken, sergi için hazırlanan resmi yayınlar ile arşiv belgeleri yanında konu hakkında sınırlı olan araştırma ve inceleme eserler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Seyyar Sergi, Karadeniz Vapuru, Ticaret, Seyahat.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

Bu makale "Kent ve Bellek" isimli hakemsiz derginin 13. sayısında "Genç Cumhuriyetin Kendini Batıya tanıtma projesi: Seyyar Sergi" adıyla yayımlanan yazının yeniden gözden geçirilip genişletilmiş halidir.

** Doç. Dr., DEU, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
(e-posta: fevzi.cakmak@deu.edu.tr), (Orcid: 0000-0002-0030-400X).

*** Doç. Dr., DEU, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
(e-posta: alev.gozcu@deu.edu.tr), (Orcid: 0000-0003-1537-6281).

**THE PROJECT OF INTRODUCTION OF THE REPUBLIC TO THE WEST:
THE REFLECTIONS OF THE MOBILE EXHIBITION
ON TURKISH AND WORLD PUBLIC OPINION**

Abstract

In 1926 Karadeniz Ferry was turned into an exhibition afloat after certain preparations. This exhibition displayed commercial and agricultural goods that were being produced in Turkey. Through this Project called "Mobile Exhibition", Turkey's aim was to improve trade relations with the West and to supply their deficit of resources for the economy in need of development. Another aim of the exhibition was to introduce "New Turkey" which undergone a political, social and economic change to the West. The Project which was carried into effect in line with those aims had many positive and negative aspects. It was an admirable act for a country whose financial means were insufficient to strive for such an aim. This Project was not desirable; nevertheless, it was entirely carried out by government resources. The reason for that was the lack of developed private sector and educated human resource. The project failed to bring its expected benefits as the lack of resources were observable in results.

This study will try to include the preparation process of the Mobile Exhibition, the events that occurred during its journey lasted approximately for three months and the news about this exhibition appeared on press. The main resources for this study are periodicals, official documents prepared for the exhibition; archival records, limited number of researches and analysis on the subject are also used.

Keywords: *Atatürk, Mobile Exhibition, Karadeniz Ferry, Trade, Trip.*

Giriş

“Seyyar Sergi” uygulaması Dünya'nın alışık olmadığı bir uygulama değildi. Bir gemi ile ürettikleri ürünleri Dünya pazarlarına tanıtan ilk ülke de Türkiye değildi. Bu işe ilk girişen ülkelerin başında Almanya geliyordu. Almanlar, Baltık limanları ile adalarını içine alan bir sergi tertiplemişlerdi. Amerika Birleşik Devletleri de özellikle kendi kıtasının güneyinde yer alan Meksika ve Antiller bölgesini içine alan bölgeye bir panayır gemisi göndermişti. 1909 yılında Rusya, bir seyyar sergi tertip ederek İstanbul'u ziyaret etmişti.¹

Öte yandan Türkiye'de, sanayi üretimine dayalı modern anlamda ilk serginin Sultan Abdülaziz devrinde, 1863 yılında “Sergi-i Umumi-i Osmani” ismiyle açıldığını görüyoruz. Sultanahmet Meydanı'nda açılan sergi, Batılı ülkelerin katılımıyla birlikte uluslararası bir karakter halini almış ve “Batı ölçüsünde ve zamanın sanayi gelişmeleri tanıtan” bir işlev görmüştü. Bu sergi öncesinde 1851 Londra, 1855 Paris ve 1862 Londra sergilerine katılan Osmanlı Devleti, benzer gelişmelere ülkede yer vermek adına modern sergiciliğin ilk örneğini ortaya koymuştu. Serginin en önemli amacı, özel sektörü teşvik ederek, milli bir sanayi yaratma yolunda mesafe almaktı.²

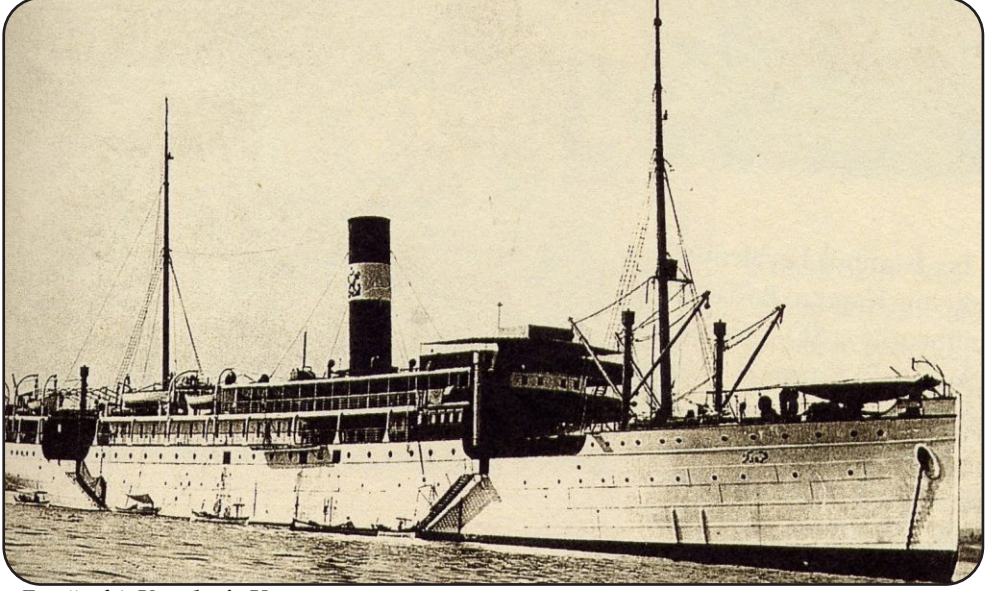
9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'in kurtuluşu ile birlikte Türk Bağımsızlık Savaşı başarıya ulaşmıştı. Uzun savaş yıllarının ülke içinde yaratmış olduğu yıkım büyük olmuş ve iktisadi açıdan büyük bir darboğaz yaratmıştı. Öte yandan savaşın sonu Türk tarihinde açılacak yeni sayfalar için bir başlangıçtı. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde ülke siyasi, sosyal ve iktisadi büyük bir dönüşüme hazırlanıyordu. 1 Kasım 1922'de Saltanatın kaldırılmasıyla siyasi alanda büyük bir adım atılmıştı. İktisadi alandaki dönüşümün temelleri ise 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de toplanan iktisat Kongresinde atılmıştı. Tarihimize “İzmir İktisat Kongresi” olarak geçen kongrede Türk ekonomisi adına önemli kararlar alındı.³ Kongre sürecinde bir de sergi açılması yönünde bir karar alınmıştı. “İktisat Sergisi” olarak anılan bu serginin amacı Türkiye'nin ziraat, sanayi, tüccar ve esnafını birbirleriyle tanıştırmaktı. Sergi'de, bazı sanayi ürünleri, el sanatları, başta tütün, şeker kamışı, portakal, pamuk kozası, sarı-beyaz pamuk numuneleri gibi tarım ürünlerinin yanı sıra sigara kâğıdı, çeşitli halılar, zeytinyağı örneklerini içeriyordu. Kongreye ülkenin pek çok yerinden gelen ürünler sergilenmişti.⁴

1 “Seyyar Sergi Hakiki Bir İhtiyacın Mahsulüdür”, *Hakimiyeti Milliye*, 16 Mayıs 1926.

2 Şefik Memiş, *19. Yüzyılda Bir Sanayileşme Stratejisi Olarak Uluslararası Fuarlar: Osmanlı Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 209-210.

3 Ayrıntı için bkz: Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi: 1923- İzmir Haberler, Yorumlar*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, 1981; Alev Gözcü, “İzmir İktisat Kongresi”, *İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih Cildi*, C 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2013, ss. 15-31.

4 Gözcü, *a.g.m.*, s. 20.

Fotoğraf 1: Karadeniz Vapuru

1. Seyyar Sergi'nin Hazırlanması

Ticaret Bakanlığı, Seyrisefain idaresinin 1341 (1925) yılı bütçe kanununa, Seyyar Sergi için kullanılması düşünülen Karadeniz Vapuru'na yönelik bir madde ilave etmişti. Kanunun 5 numaralı maddesi şöyleydi: "*Avrupa limanlarına giderek mamulât ve mahsulâtı milliyemizi teşhir eylemek üzere tertip olunan seyyar sergi için Karadeniz vapuru tahsis olunmuştur*".⁵ Bu maddenin kanun içinde yer almasının gereksiz olduğuna yönelik Meclis içinden gelen tepkiler üzerine söz alan Ticaret Vekili Ali Cenani Bey, bu maddenin kanunda yer alması gerektiğini, çünkü Karadeniz vapurunun ülke dışına gitmesi sonrası vapurun hasılatında bir azalma olacağı ve bunun Meclis'in bilgisi dahilinde olması gerektiğini ifade edecektir. Ardından söz alan Maliye Vekili Hasan Bey ise, Karadeniz Vapuru'nun hasılatında bir azalma olacağını ummadığını, aksine vapur seyyar sergi halinde kullanıldığı zaman İstanbul'dan hareket ederken boş olmayacağı, gideceği yere kadar eşya ve posta taşıyacağı, yolcuda alacağı ve dönüş yolunda da ucuz, pahalı müşterileri alarak, kar elde edeceğini ifade ediyordu. Hasan Bey'e göre Ticaret Vekili'nin endişeleri yersizdi ve kanun içinde de özellikle "*Karadeniz Vapuru*" isminin geçmesi için bir gerekçe yoktu. Maliye Vekili'nin bu görüşü sonrası söz alan Ali Cenani Bey, "*Genel kurul muvafakat veriyorsa bendeniz de muvafakat ederim... Belki biraz zarar eder, belki biraz kar eder. Vapurun 130 kamarası vardır. Bunların tabii ücretini alacaktır, fakat çıkartır, çıkmakla beraber Heyeti Celilenin bir kerede kararı olsun demiştik*" ifadeleri sonrası, kanuna gerek olmadan Meclis tarafından onay verilmesi uygun görüldü.⁶

5 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:2, C 17, 91. İçtima (1 Nisan 1341), s. 26.

6 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:2, C 17, 91. İçtima (1 Nisan 1341), ss. 26-27.

Resim 1: "Ticaret Vekaletince Tertip Edilen Seyyar Sergi-1341" başlıklı broşür kapağı

1925 yılı Nisan ayı başında Mecliste yaşanan bu görüşme bize Seyyar Sergi için gerekli olan hazırlıkların bir yıl öncesinde başladığını gösteriyordu. Gazetelerde yayınlanan ilanlarla, ticaretle uğraşan kesimlere, ürünleri ile seyyar sergide yer almaları konusunda çağrıda bulunuluyordu. 17 Temmuz 1925'te yayınlanan örnek bir ilanın metni şöyleydi:

*“Seyyar Sergi. Karadeniz Vapuru seyyar bir sergi halinde önümüzdeki ilkbaharda Avrupa limanlarına hareket eyleyecektir. Serginin maksadı memleketimiz mahsulat, mamulatu sairesini teşhir etmek ve erbabi mesai ile tüccarı Avrupa'daki alakadaran ile tanıtarak onlara yeni menabi ticariye temin eylemektir. Tüccarımızı bu sergiye iştirak etmek üzere şimdiden ihzaratda bulunmaya davet eyleriz. Mahal müracaat Seyri Sefain Müdüriyeti Umumiyesinde müteşekkil sergi komisyonudur”.*⁷

Seyyar Sergi'yi tanımak adına 1925 yılı içinde “Ticaret Vekaletince Tertip Edilen Seyyar Sergi-1341” başlıklı bir broşür hazırlanmıştı. Broşürün kapağında Seyri Sefain İdaresi'nin logosu ile birlikte Karadeniz Vapuru'nun resmine yer verilerek; resmin altında yer alan yazıda serginin önemine şu ifadelerle dikkat çekilmişti: “Karadeniz Vapuru Türk mahsulat ve masnuat [sanat eseri] ve tezyinatını [süslemelerini] Avrupa limanlarında teşhir etmek için temmuz gayelerinde İstanbul'dan hareket edecektir. Serginin en başlı maksadı memleketimizdeki Türk erbabi mesaisiyle Avrupa'daki alakadarlar arasında irtibat tesisidir”.⁸ Yirmi dört maddelik broşür içinde sergi kuralları, sergilenecek ürünler ile serginin uğrayacağı limanlara yer verilmişti.⁹

Seyyar Sergi'nin uğrayacağı limanlar ve kalacağı günler aylar öncesinden *Seyyar Sergi Talimat ve Programı* kitapçığında aşağıdaki liste halinde belirtilmişti.¹⁰

Limani İsmi	Kalacağı Gün	Limani İsmi	Kalacağı Gün
Barselona	2	Anvers	2
Liverpool	3	Marsilya	3
Havre (Le Havre)	3	Cenova	2
Londra	4	Napoli	2
Hamburg	4	Venedik	2
Stockholm	3	Trieste	3
Helsingborg	2	Batum	2
Leningrad	2	Odesa	3
Danzig	2	Köstence	2
Kopenhag	2	Varna	2
Amsterdam	2		

7 İstanbul Şehir Üniversitesi E- Arşiv, Taha Toros Arşivi, <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/20701/001504507006.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

8 Ticaret Vekaletince Tertip Edilen Seyyar Sergi-1341, Seyri Sefain İdaresinde Seyyar Sergi Komisyonu, Matbaa-ı Ahmet İhsan ve Şürekası, İstanbul, 1341.

9 Celil Bozkurt, “Türkiye Cumhuriyeti'nin Bir Propaganda Ve Tanıtım Hamlesi: 1926 Seyyar Sergi ve Avrupa Seyahati”, Belleten, C 83, S 298, s. 1106.

10 *Seyyar Sergi Talimat ve Programı*, Hilal Matbaası, s. 2.

Önceden basılan programda Mayıs ayının sonlarına doğru Seyyar Sergi'nin hareket etmesi planlanıyordu. Fakat hem serginin hareket tarihi ertelenecek hem de serginin uğrayacağı limanlar tasarruf tedbirleri nedeniyle revize edilecekti.¹¹ Seyyar Sergi'nin hazırlanan ilk programında Avrupa ile Karadeniz sahasını içine alan 21 liman şehrine uğraması planlanmıştı. Fakat sonradan yapılan revizyonla birlikte İngiltere'nin Liverpool, İtalya'nın Venedik şehirleri ile Karadeniz Liman kentleri programdan çıkarılmıştı. Ayrıca Avrupa'nın en büyük limanları içinde olan Marsilya, Havre, Leningrad, Cenova, Napoli şehirlerinde fazladan bir gün; Londra, Hamburg, Amsterdam, Anvers şehirlerinde fazladan iki gün kalma süresi eklenmişti.¹² Seyyar Sergi'nin revize edilen ziyaret programının son hali şöyleydi:¹³

Limani İsmi	Kalacağı Gün	Limani İsmi	Kalacağı Gün
Barselona	2	Danzig	2
Havre	4	Kopenhag	2
Londra	6	Amsterdam	4
Hamburg	6	Anvers	4
Stockholm	3	Marsilya	4
Helsingborg	2	Cenova	3
Leningrad	3	Napoli	3

Seyyar Sergi'nin hazırlıkları devam ederken, 15 Mayıs'ta Ticaret Vekili Ali Cenani Bey, gerekçe ortaya koymadan, istifa etmişti.¹⁴ Yerine İzmir Milletvekili Rahmi Bey vekil olmuştu. Görev değişimi sonrası, Seyyar Sergi düzenleme kurulu başkanı Manyasizade Rufi Bey, Ankara'ya giderek, gelişmeler hakkında Rahmi Bey'e bilgi vermişti. İstanbul'a döndükten sonra gazetecilere bilgi veren Rufi Bey, sergi hazırlıklarında herhangi bir aksamanın olmayacağını ifade ederek, süratle hareket edileceğini; serginin hareketinden önce de Ticaret Vekili Rahmi Bey'in İstanbul'a gelerek, sergiyi teftiş edeceğini ifade etmişti.¹⁵

Seyyar Sergi olarak Avrupa'ya seyahat edecek olan Karadeniz Vapuru, sergi ile alakalı bütün tertibat ve tesisat ile donatılmak üzere Haliç'e gelmişti. Seyyar Sergi'nin düzenlenmesinden sorumlu olan heyetin başında Manyasizade Rufi Bey bulunuyordu. Haziran ayının ilk haftası içinde *Seyyar Sergi*'nin hazırlıklarının bitmesi ve 7 Haziran'da harekete etmesi öngörülmüştü. Geminin İstanbul'dan hareket etmesi, sonrasında Bandırma'ya ve İzmir'e uğraması planlanırken; Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in bu iki yerden birine gelerek gemiyi ziyaret edeceği kamuoyu ile paylaşılmıştı. Fakat son ana kadar Gazi'nin ziyareti kesinleşmemişti. Seyyar Sergi'ye ev sahipliği yapacak

11 *Hakimiyeti Milliye*, 4 Mayıs 1926.

12 *Hakimiyeti Milliye*, 5 Mayıs 1926.

13 *Hakimiyeti Milliye*, 5 Mayıs 1926.

14 *Milliyet*, 16 Mayıs 1926.

15 *Milliyet*, 23 Mayıs 1926.

olan Karadeniz Vapuru, Seyri Sefain İdaresi'nde görevli makine mühendisi Naci Bey'in başında bulunduğu bir heyet tarafından bakıma alınmıştı. Sergi de ürünlerin teşhir edilecek kısımları hareket tarihinden önce tamamlanırken; satış şubesinde yer alan eşyaları tasnif ve tertibatı bitirilememişti. Satış şubesinin hazırlıkları esnasında Selahaddin Refik Bey Müessesesi tarafından hazırlanan İş Bankasına ait gişelere ayrıca önem verilmişti. Rufi Bey'in başında bulunduğu sergi tertip komisyonu, ülke içinde üretimi gerçekleştirilen afyon, palamut, tiftik, pamuk, tütün, incir, fındık ve Türk kömürleri hakkında, içinde istatistiki grafiklerinde bulunduğu, çeşitli dillerde açıklayıcı bilgi notları hazırlamıştı.¹⁶ İstanbul'daki saraylardan Seyyar Sergi'nin süslenmesinde kullanılmak üzere çini vazolar alınmıştı.¹⁷ Gemide devam eden hazırlıklara ilişkin olarak Cumhuriyet gazetesinde yer alan ifadeler şöyleydi: “Serginin zemini ile merdivenleri halılar ile tefriş[döşeme] edilmiş ve meşherde[teşhir yeri] tertib edilen eşyalar kadife kordonlar ile tefrik[ayırarak] edilerek elektrik lambalarıyla tezyin[donatmak] edilmiştir. Bilhassa satış kesiminde bulunan İş Bankasına ait gişelerde renkli elektrik ampulleriyle çok bedi[şi benzeri olmayan] bir şekilde mütezeyyin[süslenen] işleri yapılmıştır. Duvarlara ayrıca mücessem[cisimli] hayvanat şekillerini gösteren modeller ve bazı portreler ile İstanbul Limanı'ndaki faaliyeti gösteren yağlı boya nefis bir tablo vaz'[konulma] edilmiştir... Meşherin muhtelif cihetlerine vaz' edilen bazı biblolar ve kıymetli vazolar serginin heyeti umumiyesine zarif ve zengin bir cazibe vermiştir. Eşyaların üzerine dört lisan üzerine matbu ufak ve zarif kartlar ve etiketler vaz' edilmiştir”.¹⁸ Seyyar Sergi'de sergilenecek olan ürünler içinde en dikkat çekenler siyah ve kahverengi renklerde sergilenen tiftik keçisi postlarıydı. Ardı ardına girilen savaşların ardından sayıları giderek azalan Anadolu'ya özgü bu hayvanların yetismelerine ayrı bir önem verilirken, ülkenin ihracatında da önemli bir yere sahipti. Bizzat Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'de Ankara'da kendi kurduğu çiftliğinde Tiftik Keçisi üretimini başlatmıştı.¹⁹

İlerleyen günlerde geminin kalkış tarihinin 14 Haziran'a ötelendiğine yönelik haberler basında yer aldı. Hazırlıkları tamamlanan sergi 7 Haziran tarihinde Haliç'ten ayrılarak, Haydarpaşa önüne gelmişti. Bir süre burada bekleyen gemi daha sonra Galata Rıhtımı'na demirlemişti. Önceden planlandığı üzere bazı önemli kişilere ve basın temsilcilerine gemiyi ziyaret etmeleri için

16 *Hakimiyeti Milliye*, 16 Mayıs 1926.

17 *Hakimiyeti Milliye*, 7 Haziran 1926.

18 *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1926.

19 Batı ülkelerinde *Mohair* diye adlandırılan *Tiftik* bütün dünyaya yurdumuzdan yayılan *Ankara Keçisi*'nin ürünüdür. Bu nedenle tiftik keçisi dünya literatüründe *Ankara Keçisi* (*Angora Goat*) olarak tanınır. 1838 yılına kadar sadece Anadolu'da yetişen bu keçi ırkı, sahip olduğu bu kültürel-prestij değer Türkiye için gurur kaynağıdır. 19. yüzyılın ortalarına kadar Ankara keçisi sadece Türkiye'de yetiştirilmekteydi ve ülkemiz dünyada tiftik ipliği ve tiftik kumaşı (sof kumaşı) üretim ve ihracatı bakımından rakipsiz bir halde bulunuyordu. Sof kumaşları gerek renk çeşitleri gerekse dokunuşlarındaki ustalıkları ve desen incelikleri ile bütün dünyada tanınmış bulunuyordu. Başta İngiltere ve Hollanda olmak üzere Avrupa'ya ve Arap ülkelerine pek çok satılıyordu. Ayrıntı için bkz: <http://www.tiftikbirlik.com.tr/> E.T. 02.02.2023.

davetiyeler gönderilmiş, fakat Rufi Bey'in Ankara'da bulunması nedeniyle bu ziyaret ertelenmişti. 10 Haziran tarihine gelindiğinde sergi hazırlıklarının hemen bittiği ve 12 Haziran'da Karadeniz Vapuru'nun Mudanya'ya hareket edeceği söylentileri kamuoyunda dolaşıyordu. Bu söylentilere son vermek adına sergi heyeti başkanlığından gazetelere serginin son durumu ve hareketine ilişkin dört maddelik bir açıklama metni gönderildi. Gazetelerde yayınlanan metinde Karadeniz Vapuru'nun 12 Haziran Cumartesi akşamı Mudanya'ya gitmek üzere hareket edeceği ve Mudanya'da serginin Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından teftiş edileceği ifade ediliyordu. Ayrıca 11 Haziran Cuma akşamı gemide bir resmî kabul töreni gerçekleştirilecekti. Bu nedenle Cuma sabahından itibaren gemide bulunan mağaza sahipleri ile tüccarların, bütün eşyaları ile gelmiş olmaları ve hazır bulunmaları istenmişti. Resmî kabul törenine katılacakların elbise giymeleri mecbur tutulurken; aynı zamanda gemi ile seyahat edeceklerin merasim baloları, ziyaretler, müsamere ve ziyafetlerde giymek üzere yanlarında elbise bulundurmalarının zorunluluğuna dikkat çekilmişti.²⁰ Seyyar Sergi'nin tanıtımı için devlet tarafından küçük ölçekte basımı yapılan pul şeklinde semboller, 27 Mayıs tarihinden itibaren yurtdışına gönderilecek olan mektupların üzerine ücretsiz olarak, posta pulu ile birlikte basılıp, damgalanacaktı.²¹ Seyyar Sergi'de sergilenen ürünlerden, Türk limanlarında satılanlardan İstihsal [Üretim] vergisi alınırken; yabancı limanlardan satılanlardan ise vergi alınmayacaktı.

*Seyyar Sergi'nin hazırlıkları sırasında en önemli eksiklik, devlet kurumları dışında, özel sektör temsilcileri ile tüccarların projeye yeteri kadar ilgi göstermemeleriydi. Dışişleri Bakanlığı nezdinde yapılan girişimler sonrası serginin ziyaret edeceği birçok ülkeye sergi ile seyahat edenler pasaport ve vizesiz olarak girebileceklerdi. Hem ücretsiz olarak seyahat etme fırsatını yakalama hem de ticari fırsatlardan istifade etme adına, tüccarların sergiye iştirak etmeleri idari makamlar tarafından bilhassa bekleniyordu.²² 11 Haziran'da İstanbul'a gelen Ticaret Vekili Rahmi Bey, hazırlıkları sona gelinen *Seyyar Sergi*'yi, yanında bulunan bir ekiple Galata Rıhtımında teftiş etmişti. Vekil tarafından yapılan teftiş ziyaretinde basın temsilcilerinin yanında, sergi heyeti, Seyri Sefain Genel Müdürü Sadullah Bey, Ticaret Müdürü Muhsin, Ticareti Bahriye Müdürü Zeki Bey ve ilgili görevliler bulunuyordu. Bu ziyaret sırasında basına demec vererek Ticaret Vekili Rahmi Bey, özel sektör temsilcileri ile tüccarların sergiye beklenen ilgiyi göstermediklerini ifade ederek, bu ilgisizliğin nedenleri hakkında şu ifadelerde bulunuyordu: "Tüccarın alakadar olmaları için lüzumu derecesinde teşvik ve propaganda yapılmıştır. Buna rağmen tüccarın müesseselerin başlarında bulunmak mecburiyeti, Avrupa ve ticaret limanları ile temas eksiklikleri, seyahat müddetinin uzunluğu ve bu şekilde bir serginin bizde ilk defa tertibi ile Avrupa*

20 *Milliyet*, 11 Haziran 1926.

21 *Hakimiyeti Milliye*, 25 Mayıs 1926.

22 *Hakimiyeti Milliye*, 15 Mayıs 1926.

limanlarına hareketindeki gaye ve faydanın tamamıyla idrak edilememesi".²³ Seyyar Sergi'ye siyasilerinde ilgisi son derece sınırlı kalmıştı. Sergi süresi boyunca gemi ile sadece iki milletvekili seyahat edecekti. Bu vekiller Gaziantep Vekili Remzi Bey ile Mersin vekili Niyazi Beylerdi.²⁴

Seyyar Sergi'nin hazırlık sürecinin tamamında kamu olanaklarının kullanılması, özel sektör temsilcileri ile mesleki birlik ve kuruluşların bulunmayışı, sergiden beklenen faydanın sınırlı kalmasına ve hazırlıkların beklenen mükemmellikten noksan olmasıyla sonuçlanmıştı. Serginin hazırlık sürecinin uzun sürmesi de bu gerçeği ortaya koyuyordu. Serginin tüm yükü hükümet organlarının üzerine binmişti. Süreç içinde özel sektöründe taşın altına elini koyması beklentiler dahilinde olsa da özel sektörden istenilen destek sağlanamayacaktı. Öte yandan Ticaret Bakanlığı'nın, İzmir Borsa'sının sergi hazırlıklarına beş bin liralık maddi destekte bulunması yönündeki talebine İzmir Ticaret Odası, bütçesinde yeterli kaynak olmadığı ve aynı zamanda yeni oda binasının masraflarının çok olduğunu gerekçe göstererek olumsuz yanıt verecekti.²⁵

Bu olumsuzluklar nedeniyle ticari çevrelerde ilk kez düzenlenen bu sergiden çok büyük bir faydanın beklenmemesi konusunda bir algı oluşmuştu. Örneğin İstanbul'da yayınlanan *Meslek* dergisinde sergiye ve hazırlıklarına ilişkin çıkan bir makale de Cumhuriyet hükümeti tarafından yapılan bu iş çok önemli görülüyor fakat öte yandan beklentilerin yüksek tutulmaması gerektiği konusunda da uyarılarda bulunuluyordu. Bunun gerekçesi ise özetle şöyle aktarılmaktaydı: "Bu ilk sergiden çok fazla ümitlere kapılmayalım. Çünkü bundan elde edeceğimiz en büyük istifade, ancak memleketimizin noksanlarını görmekten ibaret kalacaktır. Bir kere sergi, sarf edilen ve edilecek olan mesaiye rağmen muntazam olmayacaktır. Çünkü bu gibi işlerde intizamı temin için birinci derecede müessir olan meslek teşkilatından mahrumuz. Bu teşebbüste de her şeyini hükümet ve memur yapacaktır. Bir dereceye kadar ticaret odası bu gibi işlerde faydalı olabilirse de maalesef oda bir hükümet dairesi gibi işlemektedir. Halbuki eğer memlekette yapağçılar, tiftikçiler, üzümçüler, incirciler, pamukçular gibi bir takım mesleki teşkilatlar ve birlikler bulunmuş olsaydı, onlar bir araya gelerek gayet güzel bir sergi tertip edebilirlerdi. Bunlar bulunmadığı için maalesef sergide intizamda temin edilemeyecektir".²⁶ Aynı yazıda mesleki teşkilat yoksunluğunun yaratacağı bir başka sıkıntı, Türk ürünleriyle ilgileyecek olan yabancı piyasa aktörlerinin, ürünler için talep edecekleri şartları iletebilecekleri bir muhatap bulamaması olacaktır. Yazı, serginin ülkemize yapacağı en büyük faydanın, mesleki teşkilatımızdaki noksanlığı bize gösterecek olmasında görüyordu.²⁷

23 *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1926.

24 *Milliyet*, 12 Haziran 1926.

25 *Hakimiyeti Milliye*, 7 Haziran 1926.

26 "Seyyar Türk Sergisi", *Meslek*, Sayı 23 (19 Mayıs 1925), s. 4.

27 "Seyyar Türk Sergisi", *Meslek*, Sayı 23 (19 Mayıs 1925), s. 4.

Öte yandan *Seyyar Sergi'*ye yönelik dedikodular kamuoyunda paylaşılıyordu. Seyyar Sergi'nin seyahati boyunca yapılacak olan yemek hizmeti için pek çok Türk müteşebbisin başvurduğu, fakat hizmet alımı için bir Rum Şirket sahibi ile anlaşıldığı basında yer alarak, tartışma konusu olmuştu.²⁸ Ayrıca yabancılara ait malların gemi içinde sergilendiği, *Seyyar Sergi'*nin beyhude bir masraf olduğu, ülke bütçesinin çok sıkıntılı bir durumda bulunduğu ve daha acil ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği bu günlerde projenin gereksiz olduğuna yönelik tartışmalar kamuoyunda dolayıyordu. Gemide yabancı malların sergilendiğine yönelik iddialara cevap veren Ticaret Vekili Rahmi Bey, bu iddiaları kati bir şekilde yalanlayarak, iddia sahiplerini objektif olmamakla itham etmişti.²⁹ Yunus Nadi, Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı yazısında, Seyyar Sergi'ye yönelik eleştirilere cevap vererek, bu söylentileri yayanları eleştiriyordu. Nadi, projeyi masraf olarak görenlerin ya zamanın ticari işleyişi ve ilişkilerinden reklamın önemi anlamadıklarını ya da Seyyar Sergi'nin yeterli reklam özelliği taşımadığını düşündüklerini belirterek; itiraz edenlerin eleştirmek dışında yeni bir şey ortaya koymadıklarını ifade ediyordu. Nadi, *Seyyar Sergi'*nin faydalı ve yapılan masrafları geri döndürecek bir proje olduğu üzerinde ısrarla durarak; milli olarak üretilen ürün ve mahsullere yabancı piyasalarda müşteri bulmanın zorunlu olduğunu ve bu uğurda da masraftan kaçınılmaması gerektiğini ifade ediyordu. Gelişen ülkelerin izledikleri yol buydu ve Türkiye'de bu yolu izlemek mecburiyetindeydi. Ülkemizde üretilen tütün, fındık, incir gibi ürünlerin satışlarında yaşanan zorluklara değinen Yunus Nadi, reklam sayesinde ihracatta yaşanan zorlukların aşılacağı; bulunacak olan yeni pazarlar sayesinde üretimde artışın gerçekleşeceğini ifade ediyordu.³⁰ Fakat Yunus Nadi'nin sahibi olduğu Cumhuriyet gazetesinde, serginin genel görünümü itibariyle yapılan emek ve masraflara değecek ölçüde olmadığını ifade eden bir yazı kaleme alınmıştı. Gazete, içinde sergilenecek ürünlerle "*Türklüğün yüzünü ağartacak*" olan bu geminin adeta alelade eşya teşhir eden, görünüm itibariyle de ara sıra Türk limanlarına uğrayan Romanya vapurlarını anımsattığı ifade ediliyordu. Gazete, serginin teşhirinde abartıya kaçıldığını, bedi' [*eşi benzeri olmayan*] ve enfes bir sergi yaratma duygusunun ön plana çıktığını ifade ederek, bunun sonucu olarak sergiden beklenen ticari faydalar arka planda kalmıştı. Şark üslubu ile donatılan serginin, bu haliyle Batı zihniyetine yerleşen Oryantalist düşüncüyü takviye etmekten başka bir işe yaramayacağına değinen gazete; geçmişin zevk ve neşesini temsil eden nargilenin neden sergilendiğine bir anlam veremiyordu. Cumhuriyet gazetesi, serginin düzeni ve sergilenen ürünler hakkında şu ifadelerle yer vermişti:

"Ormancılığa, zahireye ve tütün ile pamuk kesimine mahsus meşher [teşhir yeri] iyidir. Ziraat müzesi müdürü Nihad Bey'in yaptığı sebze ve meyve şekillerini gösteren alçıdan mulajlar³¹ ile kabak ve kavun numuneleri de güzeldir. Fakat ticari bir kıymetten

28 *Akşam*, 1 Haziran 1926, s. 2.

29 *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1926.

30 Yunus Nadi, "Seyyar Sergi", *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1926.

31 Mulaj: Bir şeyin bal mumu, alçı vb. bir madde ile kalıbını çıkarmak için yapılan işlemlerin bütünü. <https://sozluk.gov.tr/>

ziyade sanayi nefiseye ait bedi' güzellikleri vardır. Ahmed Cevdet Bey Ticarethanesi'nin saraçlığa ait muamelatı, tiftik keçileri modelleri, fındık, üzüm ve incir numuneleri, Antalya'nın meyve ve sebze konserveleri de iyidir. Hacı Bektaş ve Kırşehir ve Eskişehir taşları güzel olmakla beraber, birer oyuncak manzarası arz etmektedir. Hereke kumaşları ve Bursa ipeklileri ile Rize hapishanesinde mısır sapından yapılan koltuk ve sandalyeler serginin heyeti umumiyesine zengin bir cazibe vermektedir".³²

Seyyar Sergi'nin önemine ilişkin en kapsamlı ve güzel bir yazı Resimli Gazete'de yer almıştı. "Seyyar Sergi Avrupa Yollarında" başlığı altında, Seyyar Sergi'nin son derece gerekli olduğuna değinerek, serginin hazırlanma gerekçelerine uzun uzun yer veriliyordu. Gazetenin iki sütun halinde yayınladığı yazıda Seyyar Sergi'nin asıl hedefinin, yüzyıllardır Batılının kafasında yer eden olumsuz "Türk İmajını" yıkmak olduğu ifade edilmektedir. Bu yönde kaleme alınan yazıdan çarpıcı tespitler şöyledir: "Seyyar Sergi Türkiye zanaat ve ticaret aleminin medeni cihana doğru çıkardığı ilk kafi'dir. Onu büyük bir memnuniyetle teşyi etmeliyiz. Türkler son zamanlarda Avrupa'ya kadar yalnız ordu gönderdiler. Denizden İspanya'ya ve Cezayir sahillerine, karadan Viyana kapılarına kadar giden Türklerin elinde kılıç vardı. Bundan dolayıdır ki bugünkü medeni alem bizi hala muharip sanatımızla, münhasıran harp adamı mahiyetiyle tanırlar. Avrupa'ya doğru en son giden Türk kafilesi yine bir ordu, Enver Paşa'nın Almanlara ikram ettiği kıymetli bir Türk ordusu idi... Avrupa'ya çok yakın yaşadığımız, hatta bir kısım memleketlerimiz Avrupa'nın içinde bulunduğu halde medeniyet alemi itibarıyla esrarengiz bir insan kitleli olmaktan kurtulamadık... Nitekim... şarka gelip bizi öğrenmeğe çalışmış ecnebilerin hafızamızdaki nokta-ı nazarı hiç de bizim bildiğimiz hakikate muvaffak değildir. Hatta Türk dostu olarak tanınan 'Piyar Loti [Pierre Loti], Kloud Ferer [Claude Farrere]' gibi edibin sözde bizim iyiliğimize matuf olan neşriyat ve izahatı da çok defa bizi sinirlendirmekten hali kalmazdı. Çünkü onlar Türk hayatının fantaziye benzeyen taraflarını görmeğe mütemayıldirler. Her millet kendini tanıtmaya uğraşiyor. Reklam ve propaganda ticaret ve sanaat aleminde en mühim bir anasırı muvaffakiyet olduğu gibi manevi sahada da en kuvvetli müessirdir... İşte Seyyar Sergi milletimiz hesabına bu manevi kazancı temin edecek en canlı en kanaat bahş bir vasıta'dır".³³ Seyyar Sergi'nin faydasına yürekten inanan Resimli Gazete yönetimi, sergi ile seyahat ederek, yaşadıklarını gazeteye aktarması adına Bedia Celal Hanım'ı muhabir olarak görevlendirecekti.

Seyyar Sergi'nin hareketinden bir gün önce, 11 Haziran akşamı Karadeniz Vapuru'nda bir balo verildi. Baloya Ticaret Vekili Rahmi Bey, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Kolordu Komutanı Şükrü Nail ve Pertev Paşalar, milletvekilleri, merkez komutanı, İtalya, Belçika elçileri ile ABD temsilcisi Mösyö Bristol, Muhtelit Mübadele Komisyonu Başkanı, çeşitli banka direktörleri, gazete temsilcilerinin aralarında bulunduğu iki yüz elli davetli katılmıştı.³⁴

32 "Hakiki Vaziyet Nedir?", *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1926, s. 2.

33 *Resimli Gazete*, Sayı 140 (12 Haziran 1926), s. 2.

34 *Hakimiyeti Milliye*, 14 Haziran 1926.

Fotoğraf 2:

Riyaset-i Cumhur Orkestra Heyetinin 1926 senesi

Türk Seyyar Sergisi ile Avrupa Limanlarına Seyahati Hatırası

[Üstte ortada Osman Zeki Üngör'ün fotoğrafı yer alıyor]

(Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Arşivi)

Birçok tanınmış kişi de Seyyar Sergi ile seyahat edecekti. Bu kişiler arasında mimar, ressam, büyük sanatkâr Celal Esat Arseven ve kızı Bedia Arseven, yazar Vâlâ Nurettin, Şair Kemalettin Kami Kamu, İstiklal Marşı'nı besteleyen Osman Zeki Üngör, Milletvekili Mebrure Güvenç, şair Orhan Veli'nin babası Veli Kanık bulunuyordu.³⁵ Seyyar Sergi'nin seyahati boyunca yaşananları ülkeye aktarmak için Anadolu Ajansı bir muhabirini görevlendirmişti. Görevlendirilen kişi ajansın kurucu ve başyazarları arasında yer alan Şair Kemaleddin Kami Bey'di. Gemide satış işleriyle meşgul olmak üzere yabancı dil bilen personel görevlendirilmişti. Görevlendirilen personel içinde Amerikan Kız Koleji son sınıf öğrencisi Feriha Fevziye, Erenköy Lisesi muallimlerinden Seniye Fuad, Amerikan Koleji mezunlarından Üsküdar Amerikan Koleji Muallimesi Mebrure ve İngilizce mütercimi ile heykeltraş Nermin Hanımlar bulunuyordu.³⁶ Seyahat boyunca Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nda gemide bulunacak, her ziyaret edilen limanda konserler verecekti.

35 Cahit Kayra, 1923-1950 Devletçilik Altın Yıllar, C 1, 2. Baskı, Tarihi Kitabevi, İstanbul, 2013, ss. 105-106.

36 Cumhuriyet, 13 Haziran 1926.

2. Seyyar Sergi'nin Hareketi

12 Haziran akşamı Galata Rıhtımı'ndan hareket ederek, Haydarpaşa önüne gelen *Seyyar Sergi*, gece saatlerinde Mudanya'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmıştı. Ticaret Vekili Rahmi Bey ve Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'de vapurda bulunuyordu. 13 Haziran sabahı Mudanya'ya ulaşan gemiyi burada Gazi Mustafa Kemal ziyaret edecekti. Gazi, yanında Ordu Müfettişi Ali Seyid Paşa, Kolordu Kumandanı Ali Hikmet Paşa, Bursa Valisi ve Belediye Başkanı ve devlet erkanı olduğu halde, saat on bir gibi Mudanya'ya gelerek, sergiyi gezmek üzere Karadeniz Vapuru'na geçti. Gazi'nin gemiye binmesinden hemen sonra sergi, Bandırma'ya doğru hareket etti. Geminin hareketinden sonra Gazi, tertip heyetinin refakatinde sergiyi gezmeye başladı. Teşhir yerleri ve pavyonları tek tek gezerek teftiş eden Gazi'ye, sergi sorumlusu Rufi Bey tarafından bilgi verildi. Gazi, özellikle madenlerimizin sergilendiği bölüm üzerinde önemle durmuş, ayrıntılı bilgi almıştı. Sergi gezildikten sonra, Gazi tarafından sergi defterine şu satırlar yazılmıştı: "*Sergi muvaffak olmuş bir eserdir. Bende gayet iyi intibalar husule getirdi. Tarzı teşhir çok iyidir. Müteşebbislerini takdir ve tebrik ederim*".³⁷ Karadeniz Vapuru, öğleden sonra Bandırma'ya vardığında, kalabalık bir halk kitlesi tarafından Gazi karşılanmış ve buradan Balıkesir'e gitmek üzere karaya çıkmıştı. Gazi'nin sergiyi terk etmesinin ardından, vapur ilk uğrayacağı yer olan İspanya'nın Barselona limanına hareket etmişti.

Seyyar Sergi'nin ülkeden ayrılmasından sonra Ankara'ya geçen Ticaret Vekili Rahmi Bey, sergi hazırlıklarından duyduğu memnuniyeti ifade ederek, sergi hakkında gazetelere şu beyanatta bulunmuştu: "*Bilhassa ihracat eşyamız iyi bir surette tertip edilmiştir. Halı, tütün, palamut, meyan kökü, muhtelif hububat, afyon, ipek kozası, pamuk, Bursa'nın ipekli kumaşları, Hereke mahsulatı hemen her şey teşhir edilmiştir. Tütün ve halılarımızın Avrupa limanlarında rağbete mazhar olacağı muhakkaktır. Üzüm ve incir mevsimi olmaması yüzünden bu iki mühim ihracat emtiamızı yer veremedik. Mamefi mevsimin havalinde derhal sergiye yetiştirilecektir... Maksudumuz istihsalatımızı Avrupa müstehliklerine iyi tanıtmak ve aleyhte yapılan propagandaları önlemektir... Ümit ettiğimiz neticeyi elde edersek belki bu teşebbüslerimize devam ederiz. Bu gibi teşebbüslerde zarar değil fayda vardır*".³⁸

Karadeniz Vapuru'nun ülkeden ayrıldığı günlerde, Milliyet gazetesi seyyar sergi ile ilgili ilginç bir habere sütunlarında yer veriyordu. Haberin başlığı şöyleydi: "*Seyyar Sergi aodet eder etmez. Tuhaf değil mi? Gümrük memurları karşı çıkarak geri gelecek kendi eşyamızdan resm isteyecekler..!*". Habere konu olan olay, sergi hazırlıkları sırasında, gemiye yüklenen eşyaların vergi memurları tarafından kayıt altına alınmamış olmasıydı. Mevcut kanunlara göre ülkeye giren her türlü eşya, gümrük vergisine tabiydi. Fakat eğer ülkede üretilen ve

37 *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1926, s. 2.

38 *Milliyet*, 16 Haziran 1926, s. 2.

başka ülke gümrüklerinde her hangi bir işleme tabi olmadan ülkeye giren ürünler vergiden muaf tutuluyordu. Bu nedenle Seyyar Sergi'de sergilenecek ürünlerin, gemi ülke dışına çıkmadan önce kayıt altına alınması gerekiyordu. Fakat sergi hazırlıkları sırasında Rüsumat [Gümrük] İdaresi, sık sık konu ile ilgili teşebbüste bulunmuş olsa da, sergi hazırlık komitesinden olumlu bir cevap alamamışlardı. Konu ile ilgili olarak gazeteye beyanat veren Rüsumat İdaresi Genel Müdürü Adil Bey şu ifadelerde bulunuyordu: “*Seyyar Sergi ile Avrupa'ya gönderilecek eşya ve emtia miktarının tespiti için bir çok kereler sergi idaresine müracaat ettik. Bunların hiç birisine cevap verecek alakadar kimse görünmedi ve sergi hareket etti!*”. Adil Bey, mevcut yasal mevzuat nedeniyle geminin geri dönüşünde üzerindeki bütün mallardan vergi alınacağını ifade ederek, böyle bir sorun yaşanmasından sergi düzenleme komisyonunun sorumlu olduğunu ve ödemeler konusunda onları muhatap alacaklarını ifade etmişti.³⁹ Seyyar Sergi'nin hazırlık sürecinde yaşadığı bu ve buna benzer bir çok sıkıntı şu gerçeği net olarak ortaya koyuyordu: Genç Cumhuriyet idaresi ülkesini, yeni rejimini, yeni Türkiye'yi elinden geldiğince dış dünyaya tanıtmının mücadelesini veriyordu, fakat mevcut bürokratik yapının yavaşlığı ve yetersizliği, iktisadi dar boğazlar, yetişmiş insan gücünün az olması gibi pek çok neden, ülkenin kalkınma ve kendini dünyaya tanıtmaya çabalarını yavaşlatıyordu. Ayrıca yapılmak istenenlerin kurumlardan ziyade kişilerin istek ve iradelerine endeksli olması gerçeği, Seyyar Sergi hazırlıklarında da kendini göstermişti. Seyyar Sergi fikrinin ortaya çıkmasında ve hayata geçmesinde çok emeği olan Ticaret Vekili Ali Cenani Bey'in görevinden ayrılması ve ilgili kurumların birbirleriyle olan ilişkilerindeki irtibatsızlıklarda sergi hazırlıklarındaki olumsuzluklar arasında sayılabilirdi. Karadeniz Vapuru'nun Avrupa limanlarını ziyaret etmek üzere Türkiye'den ayrıldığı günlerde, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e yönelik İzmir'de gerçekleştirilmesi düşünülen suikast girişimi ülke gündemine bomba gibi düştü.

3. Seyyar Serginin Seyahat Güzergahı

Ülke gündeminin Gazi'ye yönelik suikast girişimi ile meşgul olduğu günlerde *Seyyar Sergi* Avrupa seyahatinde ilk durağı olan Barselona'ya doğru hareketine devam etmişti. Fakat gerek ülke içi gündemin yoğun olması gerekse dönemin haberleşme koşullarının sınırlı olması nedeniyle sergiye yönelik haberler yayın organlarında sınırlı kalmış, gazeteler serginin önceden planlanan programını dikkate alarak, Karadeniz Vapuru'nun nerede olabileceğine yönelik tahminlerini okuyucularla paylaşmışlardı. Serginin seyahatine yönelik ilk ayrıntılı haberleri, Cumhuriyet gazetesinin sergi ile giden muhabiri Dündar Bey'den öğrenmeye başlıyoruz. Muhabir Dündar Bey'in, 22 Haziran'da Barselona'dan yazdığı mektubu, 3 Temmuz tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer almıştı. Mektupta, seyyar serginin Barselona ziyaretine yönelik ayrıntılı

³⁹ *Milliyet*, 14 Haziran 1926, s. 3.

bilgilere yer verilmişti. 21 Haziran tarihinde İspanya'nın Barcelona limanına ulaşan Seyyar Sergi'yi ilk ziyaret edenler karantina memurları olmuştu. Gerekli incelemelerin ardından gemi limana demirlemiş ve ardından gemi personeli sağlık kontrolünden geçirilmişti. Gemiye ilk ziyaret eden yetkili Türkiye'nin İspanya Konsolosu Kudret Bey'di. Bu ziyareti takiben, Barcelona mülki ve askeri yetkilileri gemiye ziyaret etmişti. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, Türk ve İspanyol marşları çaldı. Gemi personelinin oluşturulan üç kişilik bir heyet Askeri Komutanlık Dairesi, Vilayet Makamı, Ticaret ve Sanayi Odası, Belediye'ye giderek gemi hakkında kartvizitler bırakmışlardı. İspanyol makamlar, gemi personelinin pasaport işlemlerine tabi tutulmadan şehirde rahatça hareket etmelerine yönelik gerekli izinleri verirken; sivil ve asker olmak üzere sekiz kadar polis, geminin güvenliğini sağlamakla görevlendirilmişti. Bu protokollerin ardından 21 Haziran günü saat on ikiden itibaren, konsolosluktan kart alan İspanyollar *Seyyar Sergi'*yi gezmeye başlamışlardı. Gemi personeli ile ziyaretçilerin iletişimini sağlamak üzere, dört kişiden oluşan bir tercüme ekibi, Barcelona Konsolosu tarafından sağlanmıştı. İlk gün yaklaşık üç bin kişi sergiyi ziyaret etmişti. Muhabirin aktardığına göre bu rakam beklentilerin altında kalmıştı.⁴⁰ Öte yandan Resimli Gazete adına seyyar sergide seyahat eden Bedia Celal Hanım'ın gazetesine gönderdiği mektuplarında, Barcelona'daki ilk gün hakkında şu ifadelere yer veriliyordu: "*Seyyar Sergi Barcelona'da büyük bir rağbete mazhar oldu ve halk üzerinde tasvirimizin pek fevkinde bir tesir yaptı. Sergiyi ziyarete gelen halk o kadar fazla idi ki izdihamdan birçokları vapura giremediler. Bursa ipekleri, pamuk, tütün umumi alakayı celp eden mevadın başında bulunuyor. Hacı Bekirin şekerleri her türlü tasvirin fevkinde rağbete mazhar oluyor*". Fakat İspanyol makamlarının yüksek gümrük vergisi uygulamaları, gelen ziyaretçilerin istedikleri ürünleri almalarına engel bir durum teşkil ediyordu. Bu sorun karşısında bir ziyaretçinin yaşadığı komik bir durumu aktaran Bedia Celal Hanım, bir Yahudi vatandaşın, çocuklarıyla birlikte sergiyi gezdikten sonra bir kutu lokum alarak kapıya yöneldiğini fakat yüksek bir vergi ödeyeceğini anladıktan sonra geminin içinde kutuyu açarak, çocuklarıyla lokumu oracıkta yediklerini yazıyordu.⁴¹

*Seyyar Sergi'*nin Barcelona'daki ilk günü akşamı, sergi şerefine Türk Tebaası tarafından altmış kişilik bir yemek verilmişti. Sergi ziyaretleri devam ederken, sergide görevi bulunmayan gemi personeli, Barcelona şehrinin tarihi yerlerine ziyaretlerde bulunmuştu. Cumhuriyet gazetesi muhabiri Dünder Bey'in şehir gezisine ilişkin gözlemlerinde şehrin fiziki yapısı, mimari özellikleri, eğlence ve sanat hayatına yer veren dikkat çeken ayrıntılı bir tafsilatta bulunuyordu. Bu yönüyle, Yeni Türkiye'yi Dünya'ya tanıtma misyonu ile ziyaretlerde bulunan *Seyyar Sergi*, gittiği yerlerde tanık olduklarının ülkeye aktarılmasıyla da nasıl bir Türkiye'nin ortaya çıkarılması gerektiğine yönelik katkı sunuyordu. Dünder Bey, Barcelona'nın eğlence ve kültür hayatına ilişkin

40 Cumhuriyet, 3 Temmuz 1926, s. 2.

41 Resimli Gazete, 17 Temmuz 1926, s. 2.

aktarımları arasında şu ifadeler yer alıyordu: “Birçok sinemadan maada tiyatro, operalarda mütenevvi'dir [çeşit çeşit]. Barlar, çeşit çeşit İspanyol dilberleriyle doludur. Geceleri sabahlara kadar zevk ve eğlence sürüyor. Saat üç, dört raddelerinde büyük caddelerin üzerinde iskemleler kurulmuş, erkek ve kadınlar görürsünüz. Kahvehanelerin mühim bir kısmı sabahlara kadar açıktır... Şurası da şayana kayıttır ki İspanyol kadınları erkeklerden ziyade çalışıyor. Şehirde sabah ve akşam olmak üzere on kadar gazete vardır. Bunların çoğunun yemmi satışı yüz binden aşağı değildir”.⁴²

Ziyaretin ikinci günün de, ilk güne göre sergiye olan ilgi daha fazla olmuştu. Konsolosluğumuzdan davet alanların dışında, halkında ilgisi vardı. Hatta kalabalık sırasında sergiden bazı ufak parçalar çalınmış, güvenlik görevlilerin dikkati sayesinde daha büyük olayların meydana gelmesinin önüne geçilmişti. Sergiyi gezmeye gelenler yanında çeşitli ürünlerden almak isteyenlerde olmuştu. Fakat İspanya'nın uyguladığı gümrük vergisi önemli bir zorluk olmaya devam etmişti. Ağır gümrük vergisi nedeniyle özellikle sedef işlemeli masalar, iskemleler, halılar için müşteri bulunamazken; daha hafif eşyalar arasında yer alan terlik, işlemeli bezler, kehribar ağızlık, şekerleme, sigaralar, tesbihler, ipekli mendillere talep daha fazla olmuştu. Ayrıca tüccarlar ülkede üretilen mahsuller ve hububatın fiyatları hakkında bilgi almış; özellikle pamuk ve İzmir ve çevresinde üretilen ürünlere ilgi göstermişlerdi. Seyyar Sergi'nin yola çıkmasından önce Ticaret Vekili'nin üzerinde önemle eğildiği eksiklik, serginin ilk ziyaret ettiği limanda kendini belli etmişti. Sergi'nin dikkat çeken bu eksikliği, Türk tüccar ve uzmanlarının yeteri kadar projeyi sahiplenmemesi ve geziye katılmamasıydı. Aslında o günlerde Türk ekonomisinin en ciddi sorununu olan özel sektörün zayıf durumu, *Seyyar Sergi*'de de kendini göstermiş; bu projeden beklenen faydanın yeteri kadar elde edilememesinde önemli bir etken olmuştu. Sergi'nin Barselona ziyareti sırasında, orada yaşayan Türk tebaası içinde ticaretle uğraşan, çoğunluğu Yahudi asıllı olan kişilerde, sergiye ilgi göstermiş; fakat bazıları çeşitli el ilanları basarak ya da tercümanlık yaparak kendi reklamlarını yapma yoluna gitmişlerdi. Bu duruma sergi heyeti tepki göstermişti. 22 Haziran akşamı Barselona Ticaret Odası, sergi şerefine bir çay partisi vermişti. İspanyol mülki ve askerî erkanının yer aldığı davete, Türk tarafı yaklaşık kırk kişilik bir heyetle katılmıştı. Ayrıca sergi ile seyahat eden orkestrada davette yer almıştı. 23 Haziran Çarşamba sabahı *Seyyar Sergi*, Barselona'dan ayrılarak Cebelitarık Boğazı'na doğru hareket etmişti. Hareket öncesi, aralarında Gaziantep Milletvekili Ahmet Remzi (Güres) Bey'inde yer aldığı, sekiz dokuz kişilik bir heyet, trenle Paris'e, oradan da Le Havre limanına varmak üzere, gemiden ayrılmıştı.⁴³

Seyyar Sergi, yaklaşık bir haftalık seyahat sonrası 29 Haziran Salı akşamı Fransa'nın Le Havre limanına varmıştı. Sergi'nin Fransa günlerini aktaran Cumhuriyet gazetesi muhabiri Dündar Bey, serginin Fransızlar tarafından hoş

42 Cumhuriyet, 3 Temmuz 1926, s. 2.

43 Cumhuriyet, 10 Temmuz 1926, s. 2.

karşılandığını ifade ediyordu. 30 Haziran sabahı Türkiye'nin Paris Konsolosu Nebil Süreyya Bey gemiye gelerek, yapılacak olan merasim hakkında gemi mürettebatına bilgi verdi. Barselona'da olduğu gibi burada da gemiden heyetler ayrılarak, vilayet, belediye ve ticaret odasına sergi hakkında kartlar bıraktı. Fransız yetkililer, geminin gelişi dolayısıyla bir öğle yemeği verdi. Türk tarafı yemeğe sergi sorumlusu Rufi Bey, Nebil Bey, Dış Ticaret Müdürü Halil Midhat Bey, Pertev Paşa'nın aralarında bulunduğu bir heyetle katıldı. Yemeğe katılan Fransız heyeti içinde Ticaret Odası Başkanı Herman Dopaskiye, Le Havre Belediye Başkan Yardımcısı, liman müdürü, ticaret mahkemesi başkanı ve birkaç kişi yer almıştı. Yemek sonrası heyetler tekrar Karadeniz Vapuru'na geçerek, sergiyi gezdiler. Akşam saatlerinde Belediye dairesinde resmî kabul yapılırken; ertesi gün Türk heyeti tarafından vapurda resmi bir tören gerçekleştirildi. *Seyyar Sergi*, gerek kısa bir süre uğradığı Lyon'da gerekse Le Havre limanlarında, Fransız yetkililer tarafından ilgiyle karşılandı. Fransız makamlar sergi personelinin şehir içinde dolaşmalarına müsaade ettiği gibi, pasaport işlemleri de uygulamadı. Sergi'nin Fransa günlerinde, Türklerin bulunduğu birahaneye giden bir Rum'un, Yunan marşı çaldırması, ufak bir gerginlik yaratmış olsa da Türklerin oradan ayrılmasıyla birlikte, olay büyümeden önlenmişti. Fakat Le Havre'de kaldığı süre içinde *Seyyar Sergi*, çok fazla kişi tarafından ziyaret edilmedi. Vapur kaldığı süre boyunca yaklaşık iki bin kişi tarafından ziyaret edilirken, yeterli satış yapılamadı. Yetkililer bu ilgisizliğin nedenini, gelişmiş bir limana sahip olan Le Havre'de, çalışan kesimlerinin çok olmasına bağlıyordu.⁴⁴ Öte yandan gemi ile seyahat eden Bedia Celal Hanım'ın, Resimli Gazete'ye gönderdiği mektubunda, sergiye yoğun bir ilginin olduğu yönünde bir bilgiyi paylaşıyordu.⁴⁵ Dönemin Fransa basınına incelediğimizde sergi hakkında sadece bir habere rastlıyoruz. Le Petit Parisien gazetesinde "*Bazar flottant [yüzən çarşı]*" olarak isimlendirdiği geminin İngiltere'nin Greenwich limanına vardığına yönelik bir habere yer verilmişti. Gazete, Türk Ticaret Bakanlığı tarafından organize edilen seyahate bakanların katıldığını ifade ediliyordu.⁴⁶

Seyyar Sergi, Fransa'nın ardından rotasını İngiltere'nin başkenti Londra'daki Thames Nehri üzerinde bulunan Greenwich limanına çevirdi. Sergi'nin İngiltere ziyaretini ziyaret öncesi okurlarıyla paylaşan The Times gazetesi, Karadeniz Vapuru'nu "*Modern Türkiye'nin ürünlerinin görülüp, satın alınabileceği bir 'Grand Bazaar [Büyük Çarşı]*" olarak nitelemiş ve haberin devamında

44 *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1926, s. 2.

45 *Resimli Gazete*, 17 Temmuz 1926, s. 3.

46 "Un 'bazar flottant' turc arrivera dimanche a Greenwich", *Le Petit Parisien*, 29 Haziran 1926, s. 3. Ayrıca Le Petit Journal, L'Echo de Paris, Le Journal, L'Humanite, Le Temps gazeteleri de taranmış, fakat sergi hakkında başka habere rastlanmamıştır. Seyyar Sergi'nin Fransa'yı ilk ziyaret ettiği günlerde Türkiye'de Gazi Mustafa Kemal'e yönelik yaşanan İzmir suikastı, çok az da olsa Fransız gazetelerinde yer almıştı. Sergi dönüş yolunda Marsilya limanına uğrayacak, fakat o günlerde de Türkiye ile Fransa arasında yaşanan Bozkurt-Lotus davası, gazetelerin ilgi alanında yer alacaktı. Bu nedenlerle Seyyar Sergi ile ilgili haberler Fransız basınında çok sınırlı kalmıştır.

şu ifadelerle yer vermişti: “Tezgahlarında Türkiye'nin bütün bölgelerinden ürünler olacak. Ergani'den bakır, Konya'dan afyon, Eskişehir'den jasper, Akik[agate], Lületaş, Isparta ve İzmir'den halı, Erzurum'dan kehribar[amber], Samsun'dan tütün ve pek çok diğer şey”.⁴⁷ 3 Temmuz Cumartesi günü Seyyar Sergi, Londra şehrine ulaştı. Ertesi gün Londra Konsolosumuz Saib Bey vapura gelerek, merasim programı hakkında tertip komitesine bilgi vermişti. Pazar günü olması nedeniyle, sergiyi az sayıda kişi ziyaret ederken; ziyaret edenler arasında bulunan İngiliz gazeteciler, sergi hakkında notlar almış ve fotoğraflar çekmişlerdi. Pazar günü öğleden sonra, yirmi kişilik sergi personeli, otobüsle Türk elçiliğini ziyarete gitmiş; İngiltere elçimiz Ferid Bey ile eşi Müfide Hanım tarafından elçilikte ağırlandı. 5 Temmuz Pazartesi günü itibarıyla sergi İngiliz halkının ziyaretine açılmıştı. İngilizlerin sahilden sergiye rahatça ulaşması adına Osmanlı Bankası üç adet istimbot kiralamıştı. The Times gazetesine demeç veren Rufi Bey, “Savaşta beri Batı Avrupa kamuoyunun Türkiye'yi geri kalmış ve medeni olmayan bir ülke olarak gördüğünü; Bu geminin bu algıyı yıkmak ve Türk ürünlerinin herkesle rekabet edebileceğini göstermek adına düzenlediğini” ifade etmişti.⁴⁸ İngilizler sergiyi gezerken, öte yandan beş kişiden oluşan bir Türk heyeti Avam Kamarası'na giderek İngiliz Denizaşırı Ticaret Bakan Sekreteri Mr. A. M. Samuel, bazı milletvekilleri ile İngiliz Dış Ticaret Müsteşarı Mr. Godfrey Locker-Lampson tarafından kabul edildi. Seyyar Sergi'nin ziyareti Musul meselesi nedeniyle iki ülke ilişkilerinin gergin olduğu bir döneme rastlamıştı. Böyle bir ortamda İngiliz yetkililer iki ülke arasındaki ticaretin gelişimi yönünde görüş ortaya koymuştu. Mr. Samuel, iki ülke arasındaki ticaretin çok eskilere dayandığını ifade ederek, ticaretin yeniden gelişmesi ve artması için umutlu olduğunu beyan etmişti.⁴⁹ Ardından Rufi Bey kısa bir konuşma yaptı. Konuşmaların ardından Türk heyetinin ziyareti şerefine bir çay ziyafeti tertip edildi. Sonrasında Türk heyeti Lordlar Kamarasına geçerek, devam eden müzakereleri izledi. Türk heyeti salı günü de ziyaretlerine devam ederek, Londra Belediye Başkanı ile Ticaret Odasına gitti. Türkiye'de tanınan Mösyö Olivya, serginin gelişi dolayısıyla kendi köşkünde perşembe günü 25 kişilik bir ziyafet düzenlerken; Cuma günü Londra bankerleri ile İngiliz siyasi ve iktisadi çevrelerine vapurda bir resmi kabul düzenlendi. Yaklaşık 100 kişiden oluşan heyet içinde The Times, Daily Telegraph, Daily Mail gibi gazetelerin muhabirleri de bulunuyordu. Ziyaretçilere kahve, lokum ve sigara ikram edilmişti. Dış Ticaret Müdürü Halil Midhat Bey, İngiliz gazetecilere serginin amacı ve kapsamı hakkında bilgilendirmede bulundu. Aynı gün öğleden sonra bazı ülkelerin elçi ve konsolosları da sergiyi ziyaret ederek, sergi hakkında bilgi aldılar. Beş günlük sürenin ardından cuma günü itibarıyla de sergi halkın ziyaretine kapatılmıştı. Karadeniz Vapurunun sahil kenarında olmaması ve ziyaretçilerin sandal ve istimbotlarla taşınmış olmasına karşın, Londra'da kaldığı bu altı günlük süre içinde Seyyar Sergi'yi

47 The Times, 1 Temmuz 1926, s. 13.

48 The Times, 6 Temmuz 1926, s. 11.

49 The Times, 6 Temmuz 1926, s. 16.

yaklaşık yirmi beş bin kişi ziyaret etti. En çok ilgi çeken ürünler arasında tütün, afyon, incir ve üzüm yer almıştı. Özellikle Tütün İnhisar İdaresinin sergideki şubesi ile Hacı Bekir Ticarethanesi iyi iş yapmıştı. Aynı zamanda kehribardan yapılan teşbihler, sigara ağızlıkları ve kadın kolyeleri en çok satılan ürünler arasındaydı.⁵⁰ Seyyar Sergi hakkında İngiliz gazetelerinde yer alan haberleri Cumhuriyet gazetesi özetle sütunlarına taşımıştı.⁵¹

İngiltere ziyareti sonrası Londra'dan ayrılan sergi, 10 Temmuz Cumartesi gecesi Hollanda'nın Amsterdam şehrine gelmişti. Sergiyi Amsterdam limanının da Türk Konsolosu Numan Tahir, Konsolos Yardımcısı Fuat Nebil, tüccardan Hayri, Hollanda Reji temsilcisi Amare, Turman Şark Tütün Şirketi Felemenk Şubesi Müdürü Kabul Beylerden oluşan bir heyet karşıladı. Fakat ilk seyahat planında Rusya dönüşü serginin Hollanda'ya uğraması ön görülmüştü. Fakat son anda yapılan plan değişikliği sonrası, hafta sonu ve gece gelen sergiyi karşılamaya herhangi bir Hollandalı yetkili gelmemişti. Son anda gerçekleşen bu değişiklik karşısında, vapur için limanda bir yer ayarlanırken; sergi afişlerinin dağıtımı hızlıca gerçekleşti. Ayrıca Hollanda gazetelerine ilanlar verildi. Tanıtım sürecini bizzat yürüten Konsolos Numan Tahir Bey, yerel makamlara, yabancı devletlerin konsoloslarına, ticaret odasına ve tüccarlara birer mektup gönderip, sergiyi ziyaret etmeleri için davet etmişti. Pazar sabahı gemiyi belediye başkanı ile liman müdürü ziyaret etmişti. Bu ziyaret sırasında Belediye Başkanı ile gemide seyahat eden Bedia Celal Hanım arasında ilginç bir diyalog yaşanmıştı. Bedia Celal Hanım, belediye başkanının bir Türk kadın gazeteci olarak kendisiyle tanıştığında şaşkınlık yaşadığını ifade ederek, Belediye Başkanının kendisine olan tavrını şöyle aktarıyordu: "*Düşüncelerinde pek yanılmış olduğunu ve hiçbir zaman Türk kadınlarını böyle mücessime nezaket ve zerafet olarak tasvir edemediğini hayretle karışık bir eda ile itiraf etti*".⁵²

Sergi heyeti, Amsterdam'da valilik, belediye ve ticaret odası tarafından resmi olarak kabul edildi. Ayrıca satılacak malların gümrük işlemleri, sergi heyetinin şehirde serbestçe dolaşımı ve serginin güvenliğini sağlamak üzere gerekli emniyet tedbirlerinin alınmasına yönelik işlemlerde hızlıca gerçekleştirilmişti. Sergi, burada kalacağı üç gün boyunca sabah dokuzdan on ikiye ve öğleden sonra on dörtten on dokuzca kadar ziyarete açık bırakılmıştı. Sergi üçüncü günü akşamı Hamburg'a gitmek üzere limandan ayrılacaktı. Sergi'nin ziyareti sırasında, ilk gün olan pazar günü Cumhurbaşkanlığı Senfoni orkestrasının şehir içinde bir konser vermesi planlanırken; konser yaz nedeniyle salonların kapalı olmasından dolayı geniş bir parkta gerçekleştirilmişti. Her ne kadar konser mekânı elverişsiz bir açık hava meydanı olsa da, sonuç olarak "*binlerce Hollandalı Türklerinde musikiyi Avrupalılar derecesinde çalabildiğine şahit olmuştu*".⁵³ Bedia Celal Hanım'ın

50 Cumhuriyet, 21 Temmuz 1926, s. 2.

51 Cumhuriyet, 11 Temmuz 1926, s. 2.

52 Resimli Gazete, 7 Ağustos 1926, s. 2.

53 Cumhuriyet, 17 Temmuz 1926, s. 2.

aktardığına göre, "Türkü hala sarıklı cepkenli olarak tanıyan Amsterdam halkı medeni bir kitle ile karşılaştıklarını görünce hayretlerini izhar ediyorlardı".⁵⁴ Pazartesi akşamı Karadeniz Vapuru'nda yerel mülki makamlar ile yabancı konsoloslara, belediye ve ticaret odası heyeti, tüccar heyetleri, fabrikatörler, ekonomik çevreleri ve ileri gelen Türk ailelerine yönelik bir davet verilmişti.⁵⁵ "Karadeniz Vapuru, binlerce elektrik lambalarının bol ziyası[ışığı] altında, Türklerin Avrupalılar derecesinde medeni olduğunu ispat eden bir heykel gibiydi" başlığı altında, Karadeniz Vapuru'nun Amsterdam ziyareti ulusal basında haber olmuştu.⁵⁶ Seyyar Sergi, Pazar ve Pazartesi günü olmak üzere ancak iki gün Hollanda'da kalabilmişti. Fakat Seyyar Sergi'nin Hollanda günleri verimli geçmedi, çünkü sergi hafta sonu Hollanda'ya gelmiş, bu süre zarfından yeterli tanıtım fırsatı olmamıştı. Gazeteler serginin geldiğinden ancak pazartesi günü kamuoyunu bilgilendirmişti. 13 Temmuz Salı günü yüzlerce Hollandalı, merakla sergiyi gezmek adına demirlediği limana geldiklerinde, Karadeniz Vapuru'nun kömür almak üzere limandan ayrıldığına şahit olmuşlardı. Sergi akşam saatlerinde de Amsterdam'dan ayrılarak, Hamburg'a doğru yola çıkmıştı.⁵⁷

Seyyar Sergi, 14 Temmuz Çarşamba akşamı Almanya'nın Hamburg Limanına demirledi. Seyyar Sergi, daha Almanya'ya gelmeden, ülke içinde yoğun bir reklam faaliyetinin yürütüldüğü Cumhuriyet gazetesi muhabiri tarafından ifade ediliyordu. Özellikle bu faaliyetleri yürüten Türkiye ticari temsilcisi Haluk Bey'in ismi öne çıkarılmıştı. Geminin yanaşacağı rıhtım baştan başa Türk bayrakları ve çelenklerle donatılmıştı.⁵⁸ Sergiyi, Türk Büyükelçisi Kemaleddin Sami Paşa ve Ziraat Vekili karşılamıştı. Sergi'nin gelişi dolayısıyla yapılan resmi programa Hamburg Valisi ile şehrin ileri gelen yöneticileri yanında Alman Dışişleri ile İktisat Bakanlıklarından birer temsilci bulunmuştu. Karşılıklı yapılan konuşmaların ardından Alman temsilcilere Türk kahvesi ikram edilmişti. Törenin ardından sergi ziyarete açılmıştı. Alman ziyaretçiler en fazla tütün çeşitlerine ilgi göstermişlerdi. Almanya, ithal edilen işlenmiş tütün ürünlerine yüklü bir vergi politikası uygulamaktaydı. Ülke içinde üretimi yapılan sigaraların çoğunda Türk tütünü kullanılmaktaydı ve Türk tütünü Almanya içinde meşhurdu. Serginin gelişi nedeniyle Alman Gümrük idaresi alınacak bir veya iki parça üründen gümrük vergisi almamaya yönelik bir karar almıştı. Bu nedenle de sergiyi ziyaret edenler, Türkiye'deki fiyatı üzerinden verilen, ucuz ama kaliteli tütün ürünlerine yoğun ilgi göstermişlerdi. Hatta bazı ziyaretçilerin aldıkları fazla ürünleri elbiselerinde saklayarak, gümrük kontrolünden kaçırmaya yeltendikleri görülüyordu.⁵⁹ Seyyar Sergi'nin Almanya günlerini aktaran Cumhuriyet gazetesi muhabiri Habib Edip Bey, günlerdir

54 Resimli Gazete, 7 Ağustos 1926, s. 2.

55 Cumhuriyet, 17 Temmuz 1926, s. 2.

56 Cumhuriyet, 19 Temmuz 1926, s. 1.

57 Cumhuriyet, 21 Temmuz 1926, s. 2.

58 Resimli Gazete, 21 Ağustos 1926, s. 2.

59 Cumhuriyet, 14 Ağustos 1926, s. 2.

denizlerde olan sergi personelinin birbirleri arasında bazı olumsuzlukların ve dargınlıkların geliştiğini, serginin idaresi hususunda bazı aksaklıkların oluştuğuna dikkat çekiyordu.⁶⁰ Dört gün boyunca Hamburg limanında kalan ve Almanlarda olumlu bir intiba bırakan Seyyar Sergi, İsveç'e gitmek üzere Almanya'dan ayrılmıştı.

Fotoğraf 3: Seyyar sergi gemisi Karadeniz'in Hamburg'da çekilmiş fotoğraf, 17 Temmuz 1926⁶¹

Almanya'dan hareket eden Karadeniz Vapuru, 22 Temmuz günü Stockholm'e varmıştı. Sergiyi limanda karşılamak üzere ticaret nazırı, belediye başkanı, vali, ticaret odası azası ve bütün rical ve memurlar ile elçilik heyeti hazır bulunmuştu. Karşılama töreni sırasında Belediye Başkanı bir konuşma yaparak Türkiye ile İsveç arasındaki iyi ilişkilere vurgu yaptı. Ardından Türkiye maslahatgüzarı Haydar Bey'de aynı duygular içinde konuşmaya karşılık verdi. Seyyar Sergi'ye ilişkin İsveç gazetelerinde sık sık haberlere yer verildi.⁶² İsveç'te geçen günlerin ardından, Rusya'ya gitmek üzere ayrılan sergi, 28 Temmuz'da önce Kronstadt ardından Leningrad şehrine varmıştı. Sergiyi karşılamak üzere Moskova konsolosumuz Suat Bey ile İkinci Kâtip Behçet Bey, Baş Kâtip Bedi Bey'in eşi Afife Hanım ile Türk iş adamlarından oluşan bir ekip hazır bulunmuştu. Ruslar adına sergiyi karşılamaya Leningrad Ticaret Odası Başkanı ile Genel Sekreteri gelmişti. Tören sırasında Ruslar tarafından hararetli konuşmalar yapılırken; Seyyar Sergi'nin Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında iktisadi ilişkilerin gelişimine hizmet edeceğini beyan etmişlerdi. Rusların ardından Türk-

61 İstanbul Şehir Üniversitesi E- Arşiv, Taha Toros Arşivi, <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/20705/001560924008.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

62 Cumhuriyet, 24 Temmuz 1926, s. 2

Rus Şirketi adına Galip Kemal Bey Fransızca, Rufi ve Galip Bahtiyar Beyler Türkçe birer konuşma yapmışlardı. Sergi ile seyahat eden Gaziantep Milletvekili Remzi Bey'de Rusların dostluk mesajlarına cevaben aynı tonda bir konuşma yaparak; iktisadi alanda başlayan ilişkilerin siyasi alanda da artarak devam etmesi gerektiği üzerinde durarak; Karadeniz Vapuru'nun Türkiye'den Rusya'ya selam getirdiğini ifade etmişti. O gün sergi sınırlı sayıda misafir tarafından ziyaret edildi. İlk gece şehrin büyük salonunda sergi personeli şerefine bir müsamere düzenlenmişti.⁶³ Türk sergisinin gelişinin ilk gününde, sergiyi Leningrad'da bulunan yabancı konsolosluk temsilcileri de ziyaret ettiler.⁶⁴ Sonraki günler sergi ileri gelen ticari kesimlerle ile Rus halkı tarafından ilgiyle karşılanmıştı. Ayrıca sergi personelinden bazıları şehrin önemli fabrikalarını ziyaret etmişti.⁶⁵ Rus yetkililer 29 Temmuz akşamı Türk heyeti şerefine Yevropeyskoy (Avrupa) Oteli'nde ziyafet düzenledi. Yemek sırasında yapılan konuşmalar, Türk-Sovyet ticaretinin gelişimi üzerine sorularla şekillendi.⁶⁶

Seyyar Sergi hakkında, daha ülkeye gelmeden Rus basınında haberler yer almıştı. Pravda gazetesinde serginin İsveç'ten hareket ettiği ve 28 Temmuz'da Leningrad'ta olacağı okuyucu ile paylaşılırken, haberin devamında bu sergiye karşılık Rus ürünlerinin sergileneceği bir başka serginin hazırlığına ilişkin haber paylaşıyordu. Haberin özeti şöyleydi: “Sergi için yapılan bütün hazırlıklar tamamlandı. Bu sergiye karşılık olarak, Ticaret Odası Müze binasında, Türk pazarının ilgisini çekebilecek Sovyet malları sergisi düzenlendi. Ayrıca düzenlenen bu sergiye Prombüro (Sanayi Bürosu) tarafından endüstriyel ürünlerin örnekleri de eklendi. Leningrad ekonomi çevreleri bu serginin, Türkiye ile SSCB arasındaki ekonomik ilişkilere canlılık kazandıracağını belirttiler. Sergide, Leningrad'ta Sovyet endüstri ve tarım ürünleriyle tanışacak olan Türk tüccar temsilcileri de bulunacak”.⁶⁷

Rus yetkililer, Seyyar Sergi'nin Leningrad ziyareti nedeniyle esnek davranarak 75 bin liralık bir satış için izin vermişlerdi. Hatta şeker ve şekerlemelere gümrük bile uygulanmadı. Fakat öte yandan iplik ve dokuma ürünlerine uygulanan vergiler, bu ürünlerin satışını olumsuz etkilemiş; halı reyonu hiç açılmamıştı. Havaaların güzel ve günlerin yaklaşık 21 saat olması, Rusların sergiye olan ilgisini arttırmıştı. Rus basını da serginin gelişi ve halkın ilgisi hakkında şu habere yer vermişti:

“Türk yüzen sergisinin Leningrad'a geldiği ilk günü, “Kara-Deniz” isimli vapurda sergilenen ürünlerin kontrolüne ayırdı ve Türk tüccarlar Sovyet endüstri ürünleriyle tanıştılar. Saat gündüz 12 itibarıyla vapur, demir attığı Teğmen Şmidt rıhtımında, sergiye girebilmek için rıhtımı kaplayan binlerce Leningradlıya kapılarını açtı. İlk gün sergiyi 3000 kadar kişi ziyaret etti. Gemiden yapılmış bir yapıda düzenlenmiş

63 Cumhuriyet, 10 Ağustos 1926, s. 3.

64 Pravda, 30 Temmuz 1926, s. 4.

65 Cumhuriyet, 2 Ağustos 1926.

66 Pravda, 30 Temmuz 1926, s. 4.

67 “Türk Yüzen Sergisi Bugün Geliyor”, Pravda, 28 Temmuz 1926, s. 4.

olan "Türk pazarı" büyük ilgi çekmektedir. Doğuya ait biblo gibi hediyelik eşyalar edinmek amacıyla sabahın ilk saatleri itibariyle yerel halkın oluşturduğu kalabalık toplandı. Burada; ağızlık, gerdanlık, pipo gibi ürünler satılmaktaydı. Bibloların fiyatları, satılan mallar arasında oldukça yüksekti. Gezginler ve vatandaşların yanı sıra Türk Sergisi'ni yerel yöneticiler ve kooperatif temsilcileri de ziyaret ettiler. Leningradlılar, 'Kara-Deniz' vapurunda sergilenen eşyalar aracılığıyla Türk ekonomisinin durumu ile henüz tanışmışlardı. Sergi ile birlikte gelen Türk tüccarlar ise, ticaret odasının refakatinde Sovyet endüstriyel ürünleriyle tanıştılar. Onlar, Leningrad'ın başlıca fabrikalarından olan ve ağırlıklı olarak makine üretimi ile ilgilenen 'Kr. Putilovets' fabrikasını ziyaret ettiler. 'Kr. Putilovets' fabrikasında Türk tüccarlar; traktör, lokomotif ve metalürjik ürünlerin üretimi hakkında bilgi edindiler. Fabrikalar dışında, onlar Prombüro tarafından düzenlenen endüstriyel ürünler sergisinde Sovyet endüstri ürünleriyle de tanıştılar. Türkler endüstriyel mamullerimize büyük ilgi gösterdiler".⁶⁸

Rusya'da yaşayan, Sergi'nin Rusya günlerini aktaran Cumhuriyet gazetesi muhabiri yaşanan bazı olumsuzluklardan da bahsetmeden geçemiyordu. Örneğin, muhabir ürünlerin etiket fiyatlarının gün gün değişmesinden bahsederken, şu ifadelerde bulunuyordu: "Vapurda en çok satışı kehribarcılar yaptılar. Fakat ilk gün dört rubleye satılan bir şeyin rağbet vardır diye ertesi gün sekiz, on rubleye çıkarılması çok çirkin bir hareket oldu. Hacı Bekirin lokumları da pek adi ve aşağı cinsden beraber yine satılıyordu. Her halde Türk sanatı namına bu iki şube Ruslara iyi bir fikir veremediler. Reji şubesi ise büyük bir rağbet gördüyse de memurun bir kişi olması, para farkının hesabını süratle temin edemediğinden hayli müşteri kaçı".⁶⁹

Seyyar Sergi, 31 Temmuz'da Leningrad'dan ayrılarak,⁷⁰ Türkiye'ye doğru dönüş yoluna başlamıştı. 2 Ağustos'ta Polonya'nın Danzig şehrine ulaşmış olan sergi,⁷¹ burada iki gün kaldıktan sonra Danimarka'ya gitmek üzere şehirden ayrılmış; 5 Ağustos'ta Kopenhag şehrine varmıştı.⁷²

21 Ağustos Cumartesi günü Fransa'nın Marsilya şehrine ulaşan sergi, buradan hareketle 25 Ağustos'da İtalya'nın Cenova kentine,⁷³ oradan da son liman olarak Napoli'ye uğrayacaktı. 28 Ağustos Cumartesi günü Napoli Limanına gelen Seyyar Sergi'yi burada Roma büyükelçimiz ile konsolosumuz karşılamıştı. Karşılama merasiminde Napoli Valisi, Belediye Başkanı, Ticaret Odası üyeleri, İtalya Deniz Ticaret Müsteşarı hazır bulunmuştu. Akşam Belediye'de resmî kabul yapılırken; ertesi gün Ticaret Odası tarafından bir öğle yemeği düzenlenmişti. İtalyanlar, seyyar sergi heyetimizi ilgi ve alaka ile karşılamıştı. İtalya hükümeti sergiye geleceklere ulaşım kolaylığı sağlarken, serginin satış kısmına gümrük muafiyeti uygulama kararı almıştı.⁷⁴

68 "Türk Yüzen Sergisi Leningrad'ta", *Pravda*, 30 Temmuz 1926, s. 4.

69 *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1926, s. 3.

70 *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1926, s. 3.

71 *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1926.

72 *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1926.

73 *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1926.

74 *Milliyet*, 4 Eylül 1926.

4. Seyyar Serginin Yurda Dönüşü

30 Ağustos günü Napoli'den ayrılan, Seyyar Sergi'nin yer aldığı Karadeniz Vapuru, 4 Eylül'de Çanakkale Boğazı'ndan geçerek, 5 Eylül'de İstanbul'a geldi.⁷⁵ Seyyar Sergi'nin İstanbul'a geliş haberini veren Milliyet gazetesi, *Seyyar Sergi'*ye inanan ve muhalif olan kesimlere yönelik üstü örtülü eleştirisini şu başlıkla gündeme taşıyordu: "*Seyyar Sergi dün avdet etti. Giderken 'Asgari Mahcubiyet' istenen sergi bilakis 'azami muvaffakiyet' temin ederek gelmiştir*". Gazete, serginin ülkeden ayrılacağı günlerde bazı gazetelerin "*gitti, gidiyor, gitmemesi lazımdır, eyvah gidiyor!*" şeklinde memnuniyet ifade etmeyen haberler kaleme aldıklarını; fakat geldiği şu günlerde ise aynı gazetelerin "*geldi, geliyor*" haberlerine yer verdiklerine dikkat çekiyordu.⁷⁶ Karadeniz Vapuru'nu ilk ziyaret eden heyet Rüşumat idaresi tarafından gönderilen vergi memurlarıydı. Sergi'nin hareketinden önce tutulan mal kayıtlarıyla, geminin ülkeye girişi sırasında mevcut olan malların miktarları arasında bir karşılaştırma yapılacaktı.⁷⁷ Yukarıda da belirttiğimiz üzere, serginin İstanbul'da hareketinden önce sağlıklı bir mal envanteri tutulmamış, bu sıkıntılı durumda basına yansımıştı. Seyyar Sergi ülkeye dönerken, uğradığı birçok ülkeden Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e gönderilen hediyeleri de beraberinde getirmişti. Gelen hediyeler Gazi'ye takdim edilmek üzere Ankara gönderilecekti. Seyyar Sergi, Tayyare Cemiyeti'ne yardım adına, bir ücret karşılığında 7-9 Eylül tarihleri arasında üç gün süreyle halkın ziyaretine açıldı. Planlanan programa göre halkın ziyareti sonrası Haliç'e çekilecek olan Karadeniz Vapurunda kalan ürünler sahiplerine teslim edilecekti. Sonrasında vapur hızlıca bakıma alınacaktı.⁷⁸ Çünkü 1 Temmuz 1926 tarihinde yürürlüğü giren Kabotaj Kanunu ile birlikte Türk karasularında yük ve insan taşımacılığı hakkının Türk denizcilerine emanet edilmesi, sektör içinde gemi talebinin artmasına neden olmuştu. Bu nedenle Seyyar Sergi'ye ev sahipliği yapan Karadeniz Vapuru'nun ülkeye gelişi Seyri Sefain İdaresi tarafından dört gözle bekleniyordu. Serginin ülkeye gelmesinin ardından vapur üzerinde hemen tadilat yapılarak, Karadeniz hattına tahsis edilmesi planlanmıştı.⁷⁹

Seyyar Sergi, uzun seyahati sırasında 120 bin liralık bir satış yapmıştı. En fazla satışı yapılan ürünler arasında tütün, halı, kehribar gibi yükte hafif ürünler yer alıyordu. Satış yoluyla biten ürünlerin yerine yenilerinin ikmalî posta yoluyla İstanbul'dan sağlanmıştı. Sergi Düzenleme Heyeti Başkanı Rufi Bey, gazeteye verdiği demecinde, sergi sayesinde pek çok ürün için siparişler aldıklarını, 120 bin liralık satış yaptıklarını ifade ederek; ülke zenginliklerinin dış dünyaya tanıtılmış olmalarının önemine değinmiş ve ülke iktisadiyatını lazım gelen faydanın sağlanmış olduğuna vurgu yapmıştı. Sergi ile seyahat eden çok

⁷⁵ *Milliyet*, 5 Eylül 1926.

⁷⁶ *Milliyet*, 6 Eylül 1926.

⁷⁷ *Milliyet*, 6 Eylül 1926.

⁷⁸ *Milliyet*, 6 Eylül 1926, s. 4.

⁷⁹ *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1926.

az sayıdaki tüccarlardan biri olan Kehribarcı Ali Bey, serginin ticari hayatına olan katkısını şu sözlerle ifade ediyordu: “Vapurumuzda tüccar sanıyla bulunanlar birkaç kişiden ibarettir. Hâlbuki tüccarın daha fazla olması lazımdı. Birçok şehirlerde sergimizin resimlerini aldılar. Satmak için mal yetiştiremediğimiz gün oldu. Yalnız kehribardan yedi sekiz yüz bin liralık satış yaptım. Bundan başka birçok siparişlerde aldım”.⁸⁰

Seyyar Sergi, yaklaşık üç ayı bulan ziyaretleri boyunca toplam 9.921 mil yol almış; Türk denizcilerinin kısmen veya tamamen yabancı olduğu denizlerde gerçekleşen bu uzun seyahat süresiyle Türk denizcilik tarihi adına önemli bir başarıya imza atmıştı. Sergi'nin bu yönüne dikkat çeken Milliyet gazetesi, haberinin sonunda şu cümleye yer veriyordu: “Her halde Baltık Denizine Türk bayrağını ilk defa götüren Karadeniz'dir”.⁸¹

Milliyet Gazetesi'nde Falih Rıfki (Atay) “Güzel Bir Tecrübe” başlığı altında kaleme aldığı ve Seyyar Sergi'nin seyahatinden ve ülke tanıtımına yaptığı katkılardan duyduğu memnuniyeti dile getirdiği yazısında özetle şu düşüncelerini ortaya koyuyordu: “Seyyar Sergi tecrübesi bize her şeyden evvel propagandanın ne kadar faydalı olduğunu ispat etti... Seyyar Sergi'nin faydası eğer yalnız bir takım mahsullerimizi ve ticaret firmalarımızı ecnebilere öğretmekten ibaret olsaydı yine mühim bir netice istihlal etmiş olurduk. Hâlbuki sergi bunun kat kat feokinde bazı hizmetler görmüştür. Londra'da bile birçok zaireler [ziyaretçi], kadın ve erkeklerimizin kıyafet ve muaşeretini bizzat sergi eşyasından daha derin merakla tetkik etmişler, binlerce insan bu ziyaretten Türkün Avrupalı bir insan olduğu telakkisine avdet etmişlerdir... Denizleri sükûnetle aşan Karadeniz Gemisi, sakın limanlarda Rum ve Ermeni serserilerinin kopardıkları propaganda fırtınalarıyla dövüşmeye mecbur kaldı, Türk düşmanları daha Seyyar Sergi hazırlanırken geminin uğrayacağı her memlekette muhasım[düşman] bir muhit yaratmak üzere birçok adamlarını seferber etmişlerdi. Bizim mukabil hazırlıklarımızın noksanlığına rağmen, Seyyar Sergi bu seferberlikten pek az zarar görmüştür... Seyyar Sergi seyahatinin onu takip edecek propaganda mesaisine ümit bahş bir mukaddime telakki edileceğine şüphe yoktur”.⁸²

Milliyet gazetesinin İstanbul Ticaret Odası'ndan aldığı bilgiye göre, Seyyar Sergi'nin seyahati boyunca uğradığı limanlardan Ticaret Odası'na mektupların gelmişti. Gelen mektuplarda vapurda teşhir edilen emtia ve eşyalar hakkında açıklamalar ile sipariş vermek üzere irtibat adresleri istenmekteydi. Gelen bu mektupları inceleyen Ticaret Odası yetkilileri, mektup sahipleriyle irtibata geçilerek, bir takım yeni ülkelerle ticari ilişkilerin tesis edilmesine çalışacaktı.⁸³

80 Milliyet, 6 Eylül 1926, s. 4.

81 Milliyet, 4 Eylül 1926.

82 Falih Rıfki, “Güzel Bir Tecrübe”, Milliyet, 4 Eylül 1926.

83 “Seyyar Sergi”, Milliyet, 5 Eylül 1926.

Sonuç

Seyyar Sergi, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliği altında Türklerin kurduğu yeni Cumhuriyet rejiminin kendisini Avrupa'ya tanıtma projesiydi. Batı ile ticari ilişkilerin gelişimini önceleyen bu sergide Türkiye'de üretilen pek çok ticari ve zirai ürün sergilenmiş; bu ürünlerin Batı'ya pazarlanması yolunda çeşitli ticari görüş alışverişlerinde bulunularak, Türkiye'nin gelişmeye açık ekonomisine kaynak yaratılmaya çalışılmıştı. Öte yandan sergi sadece bir ticari gemi değildi. Ayrıca sergi Türkiye'nin sosyal ve siyasi olarak yaşadığı değişimi Batı'ya göstermenin bir aracı olmuştu. Projenin özünde "Yeni Türkiye" kavramını Batılılara göstermenin arzusu vardı. Her şeyden önce başta tercüme görevi ve muhabirlik olmak üzere sergiye kadınların katılması yönünde özel bir çaba sarfedilmişti. Türk kadınının dil bilen, giyim, kuşam, eğitimiyle modern bir görünüm kazanan ve Türkiye'de eskiden çok farklı olarak kadın-erkek ilişkilerinin yeniden düzenleyen girişimlerin Batı'ya anlatılmaya çalışılmasıydı. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının üç ay boyunca sergi ile seyahat etmesi, her gidilen ülkede konser verilmesi de bu amaca, yeni Türkiye'yi tanıtma amacına yönelikti. Muasır Medeniyetler seviyesini yakalamaya çalışan Türklerin çabasını yansıtan bir ayaklı reklam gemisiydi. Serginin her gittiği ülkede yaratmış olduğu şaşkınlık ve beğenide bu amacına ulaştığını gösteriyordu. Ayrıca sergiye katılanların gezilen ve görülen ülkelere izlenimlerini basın yoluyla ülkeye aktarmaları sayesinde, Batı tipi yaşam tarzı Türk kamuoyunda dillendirilmeye başlanmıştı.

Öte yandan Seyyar Sergi ticari beklentileri karşılamaktan uzak kalmıştı. Her şeyden önce Türk özel sektörünün sergiye ilgisi çok sınırlı kalmıştı. Hem serginin hazırlanması hem de seyahati sırasında özel sektör maddi ve manevi bir katkı sunmamıştı. Projeyi destekleme yolunda bir adım atmamıştı. Proje tamamen devletin olanakları ve bilgisi dahilinde hayata geçmişti. Türk tarihinde ilk olduğu içinde hazırlıkları sırasında projeden en fazla ticari verim nasıl alınır sorusuna yanıt verecek, hazırlıkları bu yönde örgütleyecek bir eğitimli-girişimci sınıfının eksikliği yoğun olarak hissedilmişti. Hazırlıklar tamamen kamunun üzerine kalınca, bürokratik işlemlerde zaman zaman hazırlıkları yavaşlatmıştı. Ayrıca savaştan yeni çıkmış, büyük bir yıkım görmüş olan ülkenin böyle bir masrafa girmesi eleştiri konusu yapılmış; devletin bu çabası beyhude bir çaba, israf teşebbüsü olarak nitelendirilmişti. Seyyar Sergi'nin ülkeden ayrılarak,

seyahate başladığı günlerde Türkiye’de Cumhurbaşkanı’na yönelik bir suikast teşebbüsünün ortaya çıkarılması, günlerce kamuoyunun bu konu ile ilgilenmesi, hatta yabancı basınında suikast olayına öncelik vermesi, Seyyar Sergi’nin kamuoyunda yeteri kadar yer almasına mâni olmuş; sergiye yönelik haberler, suikast girişiminin gölgesinde kalmıştı.

Olumlu-olumsuz birçok görüşe, beklentileri yeterince karşılayamamasına karşın Seyyar Sergi projesinin düşünülerek, hayata geçirilmesi bile başlı başına büyük bir başarıdır. Ülkenin iktisadi ve insani kıt olanakları içinde en iyiye ulaşma, kendini Batı’ya anlatma ve tanıtma çabasına girmek büyük bir vizyon işiydi. Hele ki birkaç yıl önce ülkesini işgal eden, onu ortadan kaldırmaya çalışan Batı’ya karşı. Türkiye yapmış olduğu savaşa karşın Batı’ya, sırtını dönmeyi düşünmemişti. Aslında bu durum devletin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün, ülkenin geleceğini nerede gördüğü ve ülke insanının hangi yaşam şartlarını hak ettiğine yönelik ortaya koyduğu düşüncenin bir yansımasıydı.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

İstanbul Şehir Üniversitesi E- Arşiv, Taha Toros Arşivi
Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Arşivi

II. Resmi Yayınlar

Resmî Gazete

Seyyar Sergi Talimat ve Programı, Hilal Matbaası

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi

Ticaret Vekaletince Tertip Edilen Seyyar Sergi-1341, Seyr-i Sefain İdaresinde Seyyar
Sergi Komisyonu, Matbaa-ı Ahmet İhsan ve Şürekası, İstanbul, 1341.

III. Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Hâkimiyeti Milliye

Le Petit Parisien

Milliyet

Pravda

Resimli Gazete

The Times

IV. Kitaplar

- KAYRA Cahit, *1923-1950 Devletçilik Altın Yıllar*, C 1, 2. Baskı, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2013.
- ÖKÇÜN Gündüz, *Türkiye İktisat Kongresi: 1923- İzmir Haberler, Yorumlar*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, 1981.

V. Dergiler

Meslek

VI. Makaleler

- “Seyyar Sergi Hakiki Bir İhtiyacın Mahsulüdür”, *Hakimiyeti Milliye*, 16 Mayıs 1926.
- “Seyyar Türk Sergisi”, *Meslek*, Sayı 23 (19 Mayıs 1925)
- BOZKURT, Celil, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Bir Propaganda Ve Tanıtım Hamlesi: 1926 Seyyar Sergi ve Avrupa Seyahati”, *Belleten*, C 83, S 298, ss. 1097-1130.
- GÖZCÜ Alev, “İzmir İktisat Kongresi”, *İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih Cildi*, C 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2013.
- “Türk Yüzen Sergisi Bugün Geliyor”, *Pravda*, 28 Temmuz 1926, s. 4.
- “Türk Yüzen Sergisi Leningrad’ta”, *Pravda*, 30 Temmuz 1926, s. 4.
- Falih Rıfki, “Güzel Bir Tecrübe”, *Milliyet*, 4 Eylül 1926.
- “Seyyar Sergi”, *Milliyet*, 5 Eylül 1926.

VII. Tezler

- MEMİŞ Şefik, *19. Yüzyılda Bir Sanayileşme Stratejisi Olarak Uluslararası Fuarlar: Osmanlı Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015.

VIII. İnternet Kaynakları

<http://www.tiftikbirlik.com.tr/>

<https://sozluk.gov.tr/>

Extended Abstract

In 1926, the Black Sea Ferry was turned into a floating exhibition after various preparations; commercial and agricultural products produced in Turkey were included in this exhibition. With this project, which is described as the "Mobile Exhibition", Turkey wanted to improve its commercial relations with the West and to meet some of its need for resources for its economy that needs to be developed. Another aim of the exhibition was to introduce the "New Turkey", which is undergoing a political, social and economic transformation, to the Western society. The project, which was implemented for these purposes, had many positive and negative aspects. It was an admirable act for a country with limited financial means to make an effort in this direction. On the other hand, the project was prepared entirely with state facilities, although it was not highly desired. Because there was no developed private sector and trained manpower to support this project in the country. This deficiency was felt too much, so the expected benefit from the project was not provided enough.

Departing from Istanbul on June 12, 1926, the Mobile Exhibition returned to the country on September 5, after stopping at various European ports in about three months. The Mobile Exhibition was the project of introducing the new Republican regime established by the Turks under the leadership of Gazi Mustafa Kemal Atatürk to Europe. In this exhibition, which prioritizes the development of commercial relations with the West, many commercial and agricultural products produced in Turkey were exhibited; Various commercial exchanges were made to market these products to the West, and an effort was made to create resources for Turkey's open economy. On the other hand, the exhibition was not just a merchant ship. In addition, the exhibition became a means of showing the social and political change Turkey has been going through to the West. At the core of the project was the desire to show the concept of "New Turkey" to the Westerners. Above all, a special effort was made to involve women in the exhibition, primarily as a translator and reporter. It was an attempt to explain to the West the attempts of Turkish women to speak a language, gain a modern look with their clothing, clothing and education, and reorganize the male-female relations in Turkey very differently from the past. Traveling with the Presidential Symphony Orchestra for three months with exhibitions and giving concerts in every country they visited were also for this purpose, to introduce

the new Turkey. It was a free standing advertisement ship reflecting the efforts of the Turks trying to catch up with the level of Contemporary Civilizations. The astonishment and admiration that the exhibition created in every country it visited showed that it had achieved this goal. In addition, thanks to the fact that the exhibitors conveyed their impressions of the countries visited and seen to the country through the press, the Western-style lifestyle began to be expressed in the Turkish public.

On the other hand, the Mobile Exhibition fell short of meeting commercial expectations. First of all, the interest of the Turkish private sector in the exhibition was very limited. Both during the preparation of the exhibition and during its travel, the private sector did not contribute materially or morally. He had not taken a step towards supporting the project. The project was implemented completely within the possibilities and knowledge of the state. As it was the first in Turkish history, the lack of an educated-entrepreneur class who would answer the question of how to get the most commercial efficiency from the project and organize the preparations in this direction was felt intensely during its preparations. When the preparations were left entirely to the public, bureaucratic procedures slowed the preparations from time to time. In addition, the country, which had just come out of the war and had suffered a great destruction, incurring such an expense has been the subject of criticism; this effort of the state was described as a futile effort, a wasteful attempt. The discovery of an assassination attempt against the President in Turkey during the days when the Mobile Exhibition left the country and started to travel, the public's attention to this issue for days, and even the fact that the foreign press gave priority to the assassination event prevented the Mobile Exhibition from taking place sufficiently in the public; news of the exhibition was overshadowed by the assassination attempt.

Despite many positive and negative opinions and not being able to meet expectations adequately, even the fact that the Mobile Exhibition project was put into practice is a great success in itself. It was a great vision work to try to reach the best among the scarce economic and human resources of the country, to explain and introduce oneself to the West. Especially against the West, which invaded its country a few years ago and tried to eliminate it. Despite the war, Turkey did not think of turning its back on the West. In fact, this situation was a reflection of the thought of the founder of the state, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, about where he saw the future of the country and what living conditions the people of the country deserved.

This study will try to include the preparation process of the Travelling Exhibition, the events that occurred during its journey lasted approximately for three months and the news about this exhibition appeared on press. The main resources for this study are periodicals, official documents prepared for the exhibition; archival records, limited number of researches and analysis on the subject are also used.